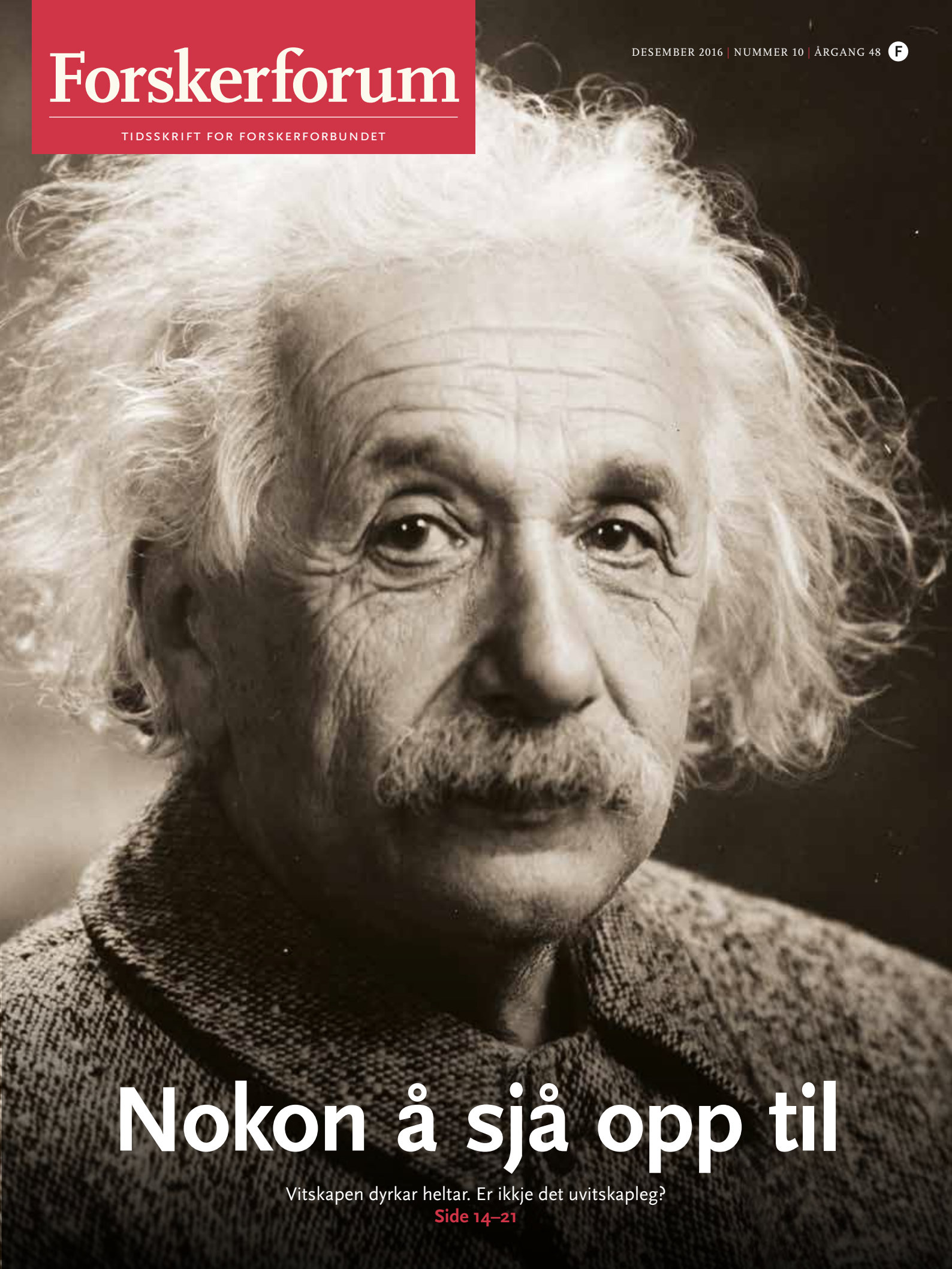

Nokon å sjå opp til

Vitskapen dyrkar heltar. Er ikkje det uvitskapleg?

Side 14–21

Mange knepp små

Statsrådens tale på forskingspolitisk seminar var eit viktig knepp i retning open tilgang.

– Krav om open publisering må ikkje undergrave publisering på norsk, sa Torbjørn Røe Isaksen.

Hovudargumentet for er sterkt: Når det offentlege har finansiert forskinga, bør resultata òg vere allment tilgjengelege og ikkje inne- stengde bak betalingsmurar. *Open tilgang* var eit hovudtema på Forskerforbundets årlege «forskinspolitisk seminar» i Oslo 15. november.

Saka har putra i årevis, og det har kome stadige nye knepp i retning meir satsing på open tilgang. Forskingsmeldinga *Lange linjer* fastslår prinsippet om at offentleg finansierte forskning skal vere ope tilgjengeleg. Kunnskapsdepartementet sette ned ei arbeidsgruppe, leia av Torkel Brekke, som skulle lage retningslinjer for open tilgang. Rapporten frå utvalet har fleire konkrete framlegg, mellom anna å leggje inn eit økonomisk incentiv for å få forskarar til å publisere med open tilgang. Nyleg gjekk høyringsfristen ut, og ifølgje kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, eg kjem tilbake til han, er om lag 80 prosent av høyringssvara «generelt positive» til rapporten.

Parallelt med dette arbeidet, har EU òg stått for eit kraftig knepp. I vår vedtok EU at alle europeiske forskingsartiklar med offentleg finansiering i utgangspunktet skal vere ope tilgjengelege – alt frå publiseringsdatoen – innan 2020. Enn så lenge lever vi i ein bastardtilstand nasjonalt og internasjonalt. Tradisjonell publisering dominerer, medan open-tilgang-tidsskrifta

Enn så lenge lever vi i ein bastardtilstand nasjonalt og internasjonalt.

veks fram, seriøse og useriøse. Universitet og høgskular bruker store summer på tidsskriftabonnement, betalar avgifter for å publisere i open-tilgang-kanalar, og betalar tidsskrift for *frikjøp* av artiklar, retten til å publisere ope i tillegg. Styresmaktene krev nemleg at forskinga så langt mogeleg skal vere ope tilgjengeleg gjennom lagring i institusjonsarkiv. Om lag 50 norske institusjonar har slike arkiv, men det er grunn til å stille spørsmål om kor mykje som vert lagra der og kva utbytet av arkiva er.

På forskingspolitisk seminar heldt Torbjørn Røe Isaksen eit innlegg som etter min forstand var dekkjande og nyansert. Som statsråd har han attpåtil automatisk tyngde, som ein framfører av den rådande politikken. Han slo klårt fast at offentleg finansierte forskning skal vere allemannseige. Han argumenterte med at open tilgang bidreg til høgare kvalitet, ved at forskarar lettare kan byggje på funna til kvarandre og etterprøve kvarandre, og at ein raskare kan spreie ny kunnskap. På det siste punktet vil eg gjerne slutte meg til – og understreke: Argumentet om at offentleg finansierte forskning bør tilhøyre alle, kan ikkje vere avgrensa til forskarane sjølve.

Omsynet til storsamfunnet og kvardagsbrukarar av forskingsbasert kunnskap bør òg vege tungt, og tale for formidling av forskinga.

Røe Isaksen tok opp argumenta mot open tilgang. Retten til å publisere kor ein vil, er eit viktig prinsipp, og han formulerte det slik: «Vi må anerkjenne det legitime ønsket til individuelle forskarar om å publisere i eit så prestisjetungt tidsskrift som mogeleg.» I akademiske krinsar er ikkje prestisje berre ei diffus ære, men sjølve valutaen. Kvalifisering og meritering er sterkt bunde til kor ein har publisert, og korleis kan ein kome rundt dette? Ein mogeleg veg, som Brekke-utvalet oppmodar til å satse på, er DORA (The San Francisco Declaration On Research Assessment). Underskriving av denne deklarasjonen forpliktar institusjonar til å leggje vekt på *kva* ein forskar har publisert, ikkje *kor*. Ved tilsetjing, opprykk eller tildeling av forskingsmidlar skal kvaliteten telje, ikkje renommeet til publiseringskanalen.

Nokre kraftfulle mekanismar motverkar òg open tilgang, som interessene til internasjonale tidsskriftsforlag, og at tradisjonell publisering er tett knytt til fundamentale prinsipp i forskingsverda – korleis ein best kvalifiserer seg, og korleis institusjonane oppnår ry og pengar. Dersom ein skal få til ein god overgang til open tilgang, må systema og politikken derfor gå framfor. Vi kan ikkje vente at forskarar som skal prøve å kvalifisere seg – til dømes til ei fast stilling – tek sjansen på å gjere bruk av den nest mest, eller tredje mest, verdifulle valutaen. Oppi alt dette, må ein sikre publisering på norsk, og dyrking av det norske fagspråket.

God advent!

Sjå debattinnlegg om open tilgang på side 40 og 41, og sjå nettsida Forskerforum.no for fleire debattinnlegg.

Sjå eiga sak om open tilgang på side 10.

Redaktør
Kjetil A. Brottveit

Heltene i akademien

De vitenskapelige heltene blir dyrket også i dag. Torbjørn Røe Isaksen ønsker seg flere realfagshelter.

Forskning gjemmes bort

– Dokumentasjonen viser at resultatene fra omtrent halvparten av alle forsøk ikke blir publisert, sier forskningsaktivisten Ben Goldacre.

På motorsykkel i Tanzania

En samfunnsøkonom fra Ås har dratt Tanzania rundt for å finne ut hva som skal til for å få innbyggerne til å hogge mindre skog.

4: Kunstig budsjettvekst

Over 300 millioner av Forskningsrådets penger på bok er i statsbudsjettet foreslått brukt om igjen på andre tiltak.

6: Fortrinnsrett til Høyesterett

Er en stilling som førsteamanuensis høyere rangert enn en forskerstilling? Ja, mener UiO. Nei, mener Forskerforbundet.

7: Uenige om debattkultur

Hvordan er debatten rundt stridsspørsmål i akademien? Noen mener den er for kvass, mens andre mener den er saklig.

8: – Gjennomstyret av næringslivet

Eksterne styreledere har gjerne for liten kunnskap om akademien, og ser på universitetet som en bedrift, mener professorer.

10: Skepsis til åpen tilgang

Mange er redde for at publisering i åpen kanaler ikke er like bra for forskerkarrieren som prestisjetunge tidsskrift.

FASTE SIDER

- 34: Bøker
- 36: Kronikk
- 37: Gjesteskribent
- 38: Debatt
- 43: Tilbakeblikk
- 45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 10/2016 – 48. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: KJETIL A. BROTTVEIT, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

ELIN REKDAL MÜLLER, elin.rekdal.muller@forskerforum.no, KJERSTIN GJENGEDAL, kjerstin.gjengedal@forskerforum.no,

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRÅD: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Wikimedia Commons. Trykk: Krona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 19150

– BRUKER PENGENE TO GANGER

Regjeringen tar 300 millioner kroner fra infrastruktur og gir til andre tiltak i budsjettet.

– KD bruker på sett og vis pengene to ganger, sier Egil Kallerud i NIFU.

STATSBUDSJETTET

I budsjettforslaget for 2017 foretar Kunnskapsdepartementet (KD) et ettårig kutt på 300 millioner i midlene til vitenskapelig utstyr i Forskningsrådet. Midlene overføres til andre tiltak og gjør at forskningsbudsjettet, som samlet er uten reell vekst, likevel har vekst i bevilgningene til flere sentrale poster.

– Slik får departementet rom til å øke midlene på poster med høy politisk oppmerksomhet, som flere rekrutteringsstillinger, EU-støtte, Toppforsk-satsningen og infrastruktur-posten, til tross for at den nominelle veksten på 2017-budsjettet knapt er over prisveksten. Ministeren kommer godt ut av det politisk, selv med et relativt lavt totalt bevilgningsbeløp, sier spesialrådgiver Egil Kallerud i Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). Hver høst analyserer instituttet forslaget til statsbudsjett.

Forslaget framstår som noe av et paradoks, for Forskningsrådet har egentlig bundet de

samme pengene i kontrakter på utstyr. Men ofte tar det lang tid før pengene tas i bruk, og midlene står derfor ennå på bok. Hvis regjeringen bruker dem til andre ting nå, kan det bli et problem når pengene må dekkes inn igjen året etter.

– Ved å frigjøre disse pengene til andre tiltak bruker KD på sett og vis de samme pengene to ganger, mener Kallerud.

– MINNER OM HVILESKJÆRET

Ifølge KD er kuttet rent «teknisk» og skal ikke påvirke aktiviteten til Forskningsrådet.

– Forskningsrådet har store overføringer, og vi har foreslått et ettårig teknisk kutt for å redusere overføringene noe. Vi mener det er bedre å sette disse pengene i aktivitet enn at de står uvirksomme på konto i Norges Bank, sier statssekretær Bjørn Haugstad (H) i Kunnskapsdepartementet.

– Dette er en ripe i lakken for forskningspartiet Høyre og viser at de må gjøre et slikt

kutt for å dekke opp for forskningssatsningen sin. Det gjorde aldri vi, sier Marianne Aasen, medlem av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget for Arbeiderpartiet. Aasen kaller kuttet en ukonvensjonell måte å gjøre budsjettpolitikk på.

Det tekniske kuttet har visse fellestrekk med det såkalte «hvilekjæret» under tidligere kunnskapsminister Øystein Djupedal, mener Egil Kallerud.

– Djupedals hvilekjær handlet også om at for mye penger stod på bok, og han mente sektoren kunne klare seg med mindre et år. Men mens hvilekjær-begrepet fikk store konsekvenser politisk, fremstiller dagens minister det som om kuttet er uten reelle virkninger, sier han.

– BUDSJETTERER LAVT TIL EU

En annen faktor som bidrar til at KD har fått betydelig budsjettmessig handlingsrom, gjelder kontingenten til EU-forskning, mener Kallerud.

FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

■ Kjemisk institutt ved Universitetet i Bergen er blant de heldige som har fått penger fra infrastrukturmidlene i Forskningsrådet.

– Den er budsjettert mye lavere i 2017 enn i år, sier han.

Fastsettelsen av bevilgningen til kontingenten skjer gjennom tre stadier, forklarer Kallerud, og det er derfor vanskelig å budsjettere med helt korrekt beløp i utgangspunktet.

– Det kan se ut til at regjeringen har hatt flaks med at de i budsjettproposisjonen for 2017 kan budsjettere med så lavt beløp på kontingenten, sier Kallerud. Han har likevel ikke grunnlag for å hevde at det er bevisst underbudsjettering.

– Jeg kjenner ikke anslaget på utbetalinger for 2017 som EU har oppgitt. Men beløpet for 2016 blir vesentlig høyere enn det foreslåtte beløpet for 2017, særlig om også tilleggsbevilgningen i revidert nasjonalbudsjett medregnes. Det er også oppsøksvekkende at regnskapstallet for 2015 er en halv milliard over budsjettert beløp for 2017. Vi har aldri sett et så stort avvik som dette.

– SNUBLETRÅD I NESTE BUDSJETT

På grunn av infrastrukturkuttet og lav EU-kontingent ligger det noe som likner en snubletråd for 2018-budsjettet, i og med at midlene må inn i budsjettet igjen, mener Kallerud.

– Pengene fra kuttet må tilbakeføres, og det er grunn til å anta at også EU-kontingenten må budsjetteres med et vesentlig høyere beløp i 2018, sier han.

– De totale bevilgningene for 2018 vil derfor måtte bli markant høyere bare for å opprettholde aktivitetsvolumet i 2017. Infrastrukturbevilgningen må i 2018 øke med 475 millioner kr for å dekke det som gjenstår av langtidsplanens vekstmål.

– Noen må ta regningen, sier han, men om det blir en snubletråd for en ny regjering, vil vi først vite etter valget i 2017.

Marianne Aasen er enig i at pengene vil måtte dekkes inn senere.

– Fjernes 300 millioner, er det egentlig 300 millioner i minus neste år. Det vil ikke bli lettere da hvis Høyre skal opprettholde den høye fanen de har hatt på bevilgninger til forskning. De gode tidene er over, og inntektene fra olje- og gassproduksjonen vil bli stadig mindre. Da er det uheldig å bruke slike midler på den måten, sier hun.

Statssekretær Haugstad reagerer på sammenligningen med hvileskjæret og vil ikke gå med på at det er lagt inn en snubletråd for neste regjering.

– Sammenligningen med hvileskjæret til Djupedal blir feil, for det var et permanent kutt. Vi er og har vært tydelige på at dette er et ettårig kutt for å ta ned overføringene. Vi presiserer gjerne en gang til at Forskningsrådet kan legge til grunn at pengene er tilbake i 2018-budsjettet. Dermed er det ingen snubletråd, uansett regjering, siden vi selv sørger for å legge pengene inn igjen, sier Haugstad.

Aasen mener det blir mye å holde styr på hvis regjeringen skal sjonglere slik.

– Det er fint at Haugstad vil gi en slik garanti. Men ingen vet rammene for neste år. Å

FOTO: ARBEIDSPARTIET

■ – Dette er en ripe i lakken for Høyre, sier Marianne Aasen i Ap.

forskuttere budsjettet er en dristig øvelse. En statssekretær må være forsiktig med å love budsjetter som et annet Storting enn det vi kjenner nå, skal vedta. Jeg sier ikke at vi vil ønske å ta de 300 millionene fra Forskningsrådet, men det er vanskelig å gi en garanti for et budsjett som skal komme etter et valg, sier hun.

– INGEN VIRKNINGER

At kuttet ikke vil få noen reelle virkninger for infrastruktursatsingen, bekreftes av Asbjørn Mo, direktør ved avdeling for forskningsinfrastruktur i Forskningsrådet.

– KD er krystallklare på at vi skal tildele midler som om kuttet ikke var der, sier Mo.

At departementet foretar kuttet, handler ikke om at ledige midler står igjen på konto, stadfester han.

– Alle midler Forskningsrådet hittil har motatt til forskningsinfrastruktur er nå bundet i kontrakter institusjonene har med oss. At ikke alle midlene hittil er brukt, handler først og fremst om at det tar en viss tid for institusjonene å foreta de relativt krevende infrastruktur-investeringene, sier han.

Det er viktig for Forskningsrådet å signalisere at midler til infrastruktur ikke bevisst har blitt holdt igjen.

– I denne ordningen har vi virkelig gått of-

FOTO: NIFU

■ – Noen må ta regningen, men om det blir en snubletråd for en ny regjering, vet vi først etter valget i 2017, sier Egil Kallerud.

fensivt ut for å bruke midlene. Å skape inntrykk av det motsatte er feil, og kan føre til uriktige myter om hvordan vi opptrer, sier Mo.

Forskerforum nr. 8-16 omtalte flere infrastrukturprosjekter som ikke har nådd opp i konkurransen om midler. Men det er ikke slik at de 300 millionene heller kunne blitt tildelt disse prosjektene, for de er allerede tildelt. De har bare ikke gått ut av konto hos Forskningsrådet.

– Vi kunne ikke delt ut mer penger enn vi har gjort. Det er selvsagt trist at ikke alle får, og det finnes gode forslag som ordningen ikke har stort nok budsjett til å kunne dekke, sier Mo.

– Kuttet er knyttet til Forskningsrådets overføringer generelt, ikke til infrastruktursatsingen spesielt. Det er rent budsjett-tekniske årsaker til at kuttet er synliggjort i budsjettet for forskningsinfrastruktur, sier han.

♦ AV ELIN REKDAL MÜLLER

Forslaget til statsbudsjett skal først gjennom forhandlinger, både med regjeringspartnerne KrF og Venstre og i de ulike komiteene. Forhandlingene var ennå ikke over da Forskerforum gikk i trykken. Til slutt skal Stortinget behandle budsjettet.

– Djupedals hvileskjær handlet også om at for mye penger stod på bok.

EGIL KALLERUD

SKAL IKKE MISBRUKE FORSKNING

Partiene på Stortinget signerte på ikke å skjule forskningsresultater som strider mot deres eget politiske syn.

POLITIKK

– Jeg er glad for at et samlet Storting så tydelig slutter seg til målet om en kunnskapsbasert debatt, og oppfordrer forskerne til å delta i det offentlige ordskiftet med sin kunnskap.

Det sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad i etterkant av forbundets årlige forskningspolitiske seminar som i år ble arrangert 15. november i Oslo.

FORSVARER AKADEMISK FRIHET

Politisk bruk av forskning og åpen tilgang var blant temaene som ble diskutert på seminaret, under tittelen «Hvem eier forskningen?» Flere hundre deltakere fra forskningssektoren, politikere og næringsliv stilte for å høre innlegg fra blant andre kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, samt en debatt mellom stortingspartiene om forholdet mellom forskning, næringsliv og politikk.

Etter politikerdebatten undertegnet samtlige partier på Stortinget erklæringen «Forskerløftet», hvor politikere forplikter seg til:

- å forsvare den akademiske friheten – i Norge og i andre land
- å bestrebe seg på å sitere forskere korrekt og

FOTO: HAKON ELTVIK

■ Torgeir Knag Fylkesnes fra SV var blant politikerne som signerte «Forskerløftet», her med Forskerforbundets leder Petter Aaslestad.

gjengi forskningsresultater på en god måte

- å ikke bevisst skjule sentrale forskningsresultater som de vet eksisterer, selv om resultatene ikke er i samsvar med deres politiske syn

STØRRE SKEPSIS TIL FORSKERE

Aaslestad understreket også betydningen av politikeres korrekte bruk av forskning under sin innledning til seminaret. Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen svarte på Aaslestads bekymring i sitt innlegg. Han ga uttrykk for at forskning blir stadig viktigere for samfunnet, men advarte mot at stigende oppmerksomhet om forskning også kan gi uheldige effekter.

– Det er grunn til å tro at vi har fått en større skepsis til eksperter og forskere. Noe kan skyldes at politikere altfor ofte viser til «forskning viser at», sa Isaksen.

Det legger også Aaslestad vekt på i etterkant av seminaret.

– Politikerne må være mer forsiktige med å ta forskning til inntekt for sitt eget syn. Det er sjelden slik at «forskning viser at», som politikere liker å si. Samtidig må vi forskere ha forståelse for at politikere tar avgjørelser på grunnlag av en helhetsvurdering der mange ulike hensyn spiller inn, sier Aaslestad.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

FORSKERFORBUNDET I HØGSTERETT

Kan ein oppsagd forskar få fortrinnsrett til ei stilling som førsteamanuensis? Det skal Høgsterett avgjere.

RETTSSAK

– Det er ikkje rettsleg grunnlag for å seie at ei førsteamanuensisstilling er ei høgare rangert stilling enn ei forskarstilling, uttalte advokat Mariann Helen Olsen i Forskerforbundet då rettssaka mot staten kom opp i Høgsterett.

Olsen representerer ein oppsagd forskar ved Universitetet i Oslo (UiO) som tidlegare har vunne fram i Borgarting lagmannsrett, etter først å ha tapt i tingretten. Lagmannsretten konkluderte med at ein måtte sjå forskaren som fast tilsett, og retten kom også til at han hadde fortrinnsrett på ledige professor- eller førsteamanuensisstillinger. UiO anka saka, men Høgsterett godtok berre delar av anken. Høgsterett vil berre ta stilling til det prinsipielle spørsmålet om fortrinnsrett.

HØGARE RANGERT?

UiO ved regjeringsadvokat Elisabeth Stenwig bad om at dommen i lagmannsretten må bli oppheva.

– Ei førsteamanuensisstilling blir oppfatta som ei høgare rangert stilling enn ei rein forskarstilling, sa Stenwig, og viste til at ein tilsett ikkje kan krevje fortrinnsrett til ei stilling

FOTO: JOHANNE LANDSVERK

■ Forskerforbundet ved Mariann Helen Olsen (t.v.) møtte UiO ved regjeringsadvokat Elisabeth Stenwig i Høgsterett.

med høgare lønn.

Advokat Olsen viste på si side til at reine forskarstillingar og førsteamanuensis- og professorstillingar er to identiske karriereløp. Ifølgje Olsen er det ikkje grunnlag for å seie at ei stilling som førsteamanuensis ikkje er passande for ein tilsett i forskarstilling, så sant

forskaren fyller alle kvalitetskrava til stillinga.

– Kompetansekravet og lønnsnivået er det same, noko som tilseier at desse stillingane er likeverdige. I dette tilfellet har forskaren drive både med forskning, undervisning, rettleiing og administrasjon, sa Olsen.

– IKKJE IMOT STILLINGSVERN

Avgjerda i lagmannsretten la vekt på at stillingsvernet til den tilsette i dette tilfellet vog tyngre enn universitetets rett til å velje å tilsette betre kvalifiserte.

– Det som går att i dei skriftlege erklæringane frå staten, er at UiO eigentleg er imot fortrinnsretten generelt. Ein vil ha inn at ein uansett skal konkurrere om ei stilling, sa Olsen.

– Det er eit faktum at fortrinnsrett svekker konkurransen og kvalifikasjonsprinsippet. Det å peike på dette er ikkje det same som å vere imot stillingsvern, repliserte advokat Stenwig.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Dom i saka var ikkje kunngjort då Forskerforum gjekk i trykken.

– SAKLEG OG NÅDELAUS

– Debatten har vore slik ein kan forvente ved eit universitet, seier ein professor. Andre tek ikkje sjansen på å tone flagg.

DEBATTKULTUR

Korleis er debattkulturen kring stridsspørsmål ved universitet og høgskular? I førre nummer omtalte Forskerforum korleis debatten om omorganisering ved Noregs miljø- og biovitenskaplege universitet (NMBU) har arta seg. NMBU-rector Mari Sundli Tveit trudde eit tøft debattklima er grunnen til at så mange tilsette er resignerte etter kampen. Dekan Anne Storset ved NMBU seier:

– Mange føler at debattklimaet på Ås skil seg ut frå det vi er vane med her på Adamstuen. Det har nok også ført til at folk ikkje ønskjer å engasjere seg, i alle fall ikkje i debatten på den interne debattsida til NMBU, fordi ein ønskjer å ta avstand frå kulturen som råder der.

Storset var tidlegare instituttleiar ved Noregs Veterinærhøgskole på Adamstuen i Oslo, som i dag er del av NMBU.

UTILSLØRT DEBATT

Professor Birger Svihus ved NMBU er ikkje einig:

– Etter mitt syn har diskusjonane i det store og heile vore disiplinerte og saklege, med fokus på sak og ikkje person. Diskusjonen har rett nok vore nådeløst utslørt, frittalande og med lite vektlegging av å vere politisk korrekt eller diplomatisk. Men dette er jo akkurat slik ein kan og bør forvente av diskusjonen ved eit universitet.

Svihus meiner kritikken av diskusjonskulturen er ein indikasjon på den aukande avstanden mellom leiinga og det akademiske miljøet.

– Eg las med forundring rektors analyse av årsaka til resignasjonen ved NMBU. Det kan verke som om rektor ikkje forstår kor stor frustrasjon den lange rekka av vedtak på tvers av ønska til eit flertal av dei tilsette, har ført til. I så fall illustrerer dette årsaka til resignasjonen: at leiinga i for stor grad ignorerer dei tilsette.

Dekan Storset seier at «gamle» UMB på Ås og Noregs Veterinærhøgskole har hatt svært ulik debattkultur.

– På Ås har dei tilsette vore svært opptekne av å kunne ytre seg fritt, medan vi har hatt ein kultur der ein tenker seg om før ein karakteriserer andre. Eg har mange gonger vore uenig i debattinnlegg, men eg har tenkt at det ikkje er spesielt lurt å melde seg på. I staden for at ein «slår kvarandre i hovudet» burde debatten bli meir konstruktiv.

Storset presiserer at ho ikkje ønskjer ein «tannlaus» debatt.

– Eg meiner ikkje at folk skal bli lydige eller finne seg i alt. Men vi har jo nyleg sett debatten i presidentvalkampen i USA, og eg trur ikkje det er bra for folk å seie altfor stygge ting om kvarandre.

FOTO: ASMUND LØVDAL

■ – Diskusjonane ved NMBU har vore nådeløst utslørte, men også saklege, meiner Birger Svihus. Her frå demonstrasjonen mot innføring av tilsett rektor ved NMBU.

FOTO: HAKON SPARE

■ – Eg trur ikkje det er bra for folk å seie altfor stygge ting om kvarandre, seier Anne Storset.

IKKJE LETT Å TVILE

Dei siste vekene har også debattklimaet ved Høgskulen i Sogn og Fjordane (HiSF) vore diskutert i media. Ifølgje seniorrådgjevar Georg Arnestad ved HiSF var det ikkje lett å seie at ein tvilte på eller støtta ein fusjon då spørsmålet kom opp for to år sidan. I eit innlegg i nettavisen Khrono skreiv Arnestad at tvilarane måtte bruke «innestemme» når dei snakka om tvilen. Fleire ved høgskulen har reagert på utspelet og på debatten som følgde, der utspelet er brukt som døme på at det står dårleg til med ytringsfridomen i academia. I eit felles debattinnlegg i Khrono skriv dei tillitsvalde for organisasjonane ved HiSF at ein kan få inn-

trykk av at HiSF er prega av låg takhøgde og mangel på meiningsbryting, noko dei meiner stemmer dårleg med det som er den gjengse oppfatninga ved høgskulen.

Hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved HiSF Hege Gjerde Sviggum seier at dei tillitsvalde ikkje kjenner seg att i biletet som er skapt i media.

– Som hovudtillitsvald har eg aldri blitt kontakta av medlemmer som meiner dei ikkje kan ytre seg fritt i debatten. Eg trur dei tilsette jamt over opplever at HiSF har ein god kultur for meiningsbryting, seier Sviggum.

Ved Universitetet i Agder var det for nokre år sidan heftig motstand mot fusjon med Høgskolen i Telemark. Tidlegare rektor – og fusjonstilhengar – Torunn Lauvdal seier at mange ikkje torde å uttale seg:

– Eg opplevde fleire gonger at folk kom bort til meg og sa at dei støtta fusjonen, men dei våga ikkje seie noko, fordi det ville bli så mykje styr. Eg kan forstå det, for i nokre av fagmiljøa var det så aggressiv motstand at det nok var vanskeleg å hevde det motsette synet.

Ho presiserer at dette ikkje handlar om retten til å ytre seg.

– Det vi snakkar om her, er debatten som oppstår i sosiale grupper. Når opinionen blir ekstremt sterk, kan det vere vanskeleg for andre å gå imot.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

FOTO: THOR NIELSEN/NTNU

■ Styret ved «nye» NTNU. I midten rektor Gunnar Bovim (t.v.) og ekstern styreleiar Svein Richard Brandtzæg, konsernsjef i Hydro.

– UNIVERSITETA BLIR BEDRIFTER

Eksterne styremedlemmer forstår ikkje verdigrunnlaget ved eit universitet, meiner professorar.

STYRELEIING

– Gjennom eksterne styreleiarar kan departementet innfri ønsket om sterkare statleg styring av universiteta. Det som skjedde ved NMBU i vår, er ei godt døme på dette, meiner professor Arild Angelsen ved Noregs miljø- og biovitenskaplege universitet (NMBU).

Statssekretær Bjørn Haugstad er ueinig:

– Vi har andre måtar å styre på enn å instruere styremedlemmene. Vi opplever heller at eksterne styremedlemmer er frustrerte over at ein i KD er for tilbakehaldne med å signalisere kva eigaren meiner i viktige saker, seier han.

– LITEN VILJE TIL Å LYTTE

Hovudmodellen for styring av universitet og høgskular er i dag tilsett rektor og ekstern styreleiar, men dei fleste universiteta har framleis vald rektor, som også er styreleiar. Ein god del institusjonar har likevel gått over til tilsett rektor, og Kunnskapsdepartementet (KD) pei-

kar då ut ein ekstern styreleiar (sjå faktaboks). Som Forskerforum skreiv i førre nummer, har det vore sterke protestar blant NMBU-tilsette mot å innføre tilsett rektor og ekstern styreleiar og også mot ei omfattande omorganisering.

– Ekstern styreleiar og eksterne styremedlemmer har liten vilje til å lytte til faglege argument frå professorar og andre fagtilsette. Styreleiaren og dei eksterne styremedlemmene har avslørt at dei hadde liten kunnskap om det indre livet ved universitetet, seier Angelsen, forskingsleiar ved Handelshøgskolen NMBU.

Han hevdar at det nesten er umogleg å kome i dialog med styreleiaren.

– I omstillingssaka vart vi berre møtt med at «dette har styret bestemt». Det interessante er at styreleiar Siri Hatlen etter at ho gjekk av som direktør ved Oslo universitetssjukehus, uttalte at «vi gløymde fagpersonane». Og så gjer ho det same no.

Angelsen synest også det er litt merkeleg

at alle dei eksterne styremedlemmene alltid er einige, og følgjer styreleiar.

– Dei eksterne sit der som departementets forlengde arm, og dermed høyrer dei vel mest på kva departementet meiner, og let seg styre av politiske slagord om «større einingar», «synergier» og «effektiviseringskutt».

Styreleiar Hatlen skriv i ein kommentar til Forskerforum at det i styret sit både studentar, tilsettere representantar og eksterne styremedlemmer. Ho minner også om at leiinga ved NMBU i forkant av styrevedtaket om ny organisering arrangerte workshops, allmøte og møte på dei ulike institutta, så dei tilsette ved NMBU har hatt anledning til å bli høyrde undervegs i prosessen.

REDD FOR BEDRIFTSKULTUR

Men Angelsen meiner ein undervurderer dei langsiktige konsekvensane av tilsett rektor og ekstern styreleiar.

– Om ein får inn folk frå næringslivet som tenker mekanistisk på styring, fungerer det ikkje i kunnskapsorganisasjonar. Det er noko anna å leggje til rette for god forskning enn å leie ei industribedrift. Om universitetet blir ei produksjonsbedrift som blir styrt ovanfrå, fryktar eg for kva som kan skje med forskinga.

Han får støtte av Aksel Tjora, professor i sosiologi ved NTNU.

– Universitetet har overteke styringsver-

– Om ein får inn folk frå næringslivet som tenker mekanistisk på styring, fungerer det ikkje i kunnskapsorganisasjonar.

ARILD ANGESEN

FOTO: HAKON SPARRE

■ – Kvifor er eksterne styremedlemmer alltid einige? spør Arild Angelsen.

diane frå tidlegare NTH, og typisk nok har NTNU ein ekstern styreleiar med bakgrunn frå industrien. Litt av problemet er at denne industrikoplinga representerer berre ein del av NTNU, som i dag i stor grad er eit breiddeuniversitet, seier Tjora. Han sit også i styret for Fakultet for samfunnsvitskap og teknologileiing.

Tjora meiner det er eit verdiprobblem om eksterne styreprerantar ikkje forstår kva for verdigrunnlag universitetet kviler på.

– Ved NTNU er dette tydeleg ved at ein ønskjer å styre universitetet som om det var ei bedrift, utan å tenke gjennom kva for samfunnsmessige verdiar ein skal forvalte. Ei bedrift har som mål å gje overskott og økonomisk uttelling til eigarane, medan eit universitet har som mål å gje noko av verdi tilbake til samfunnet, som ein viktig del av demokratiet. Styreleiarar frå næringslivet har generelt liten sensitivitet for slike verdiar og bringer dessverre ein verdimessig inkompetanse inn i styrerommet, seier han.

– IKKJE SÆRLEG KOMPETANSE

Dette får statssekretær Haugstad til å reagere:

– Han veit ikkje kva han snakkar om når han påstår at NTNU vert drive som ei bedrift. Det kan ein berre seie om ein ikkje har særleg kompetanse om korleis næringslivet verkar, seier Haugstad.

Han meiner også det er unnfallande og uakademisk å generalisere slik Tjora gjer:

– Det er lite innsiktsfullt, og eg synest han kunne gjere debatten den tenesta å faktisk argumentere meir presist for kva som er problemet, seier Haugstad.

Ifølgje Tjora er problemet at næringsliv og

FOTO: ELIN IVERSEN/NTNU

■ – Styringa av NTNU er gjennomsyra av tankegangen frå næringslivet, seier Aksel Tjora.

industri vil ha marknadstilpassing som eit viktig premiss.

– Eit universitet bør derimot oppretthalde forskingsaktivitet og studietilbod av andre omsyn enn marknaden. Ut frå ein industriståstad er det lett å kutte av dei greinene som ikkje gjev så mykje frukt. Det som er skummelt ved at stadig meir forskning blir eksternt finansiert, er at vi då får ein del forskingsområde som ikkje let seg finansiere, og som vi risikerer å miste.

– KD TENKJER BREITT

Kvifor ønskjer så departementet at universitet og høgskular skal ha eksterne styreleiarar frå næringslivet? Ifølgje statssekretær Haugstad kjem berre tre av elleve eksterne styreleiarar som denne regjeringa har peika ut, frå næringslivet.

– Så det spørsmålet bygger på heilt feil premissar, seier han.

Han fortel at KD legg stor vekt på innspel frå institusjonane når det skal peikast ut ekstern styreleiar og styremedlemmer.

– Men det er regjeringa som utnemner, så vi gjer også våre eigne vurderingar. Vi tenkjer ganske breitt, og ser blant anna på kva for situasjon den aktuelle institusjonen er i, og om vi bør leite etter ein spesiell type kompetanse.

– Men departementet styrer institusjonane meir gjennom utpeika eksterne styreleiarar?

– Ja, men sjølv i dei institusjonane som har ekstern styreleiar, er det berre fire styremedlemmer som er peika ut av departementet, medan sju representantar blir valde av institusjonen sjølv. Dersom KD reint hypotetisk skulle ha peika ut fire heilt håplause representantar,

er det trass alt eit stort fleirtal som blir valt av institusjonane sjølve, seier han.

KAN IKKJE INSTRUERE

Professor Jan Fridthjof Bernt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen seier at korleis eksterne styremedlemmer eller ekstern styreleiar er oppnemnde for å representere staten.

– Dei har eit sjølvstendig ansvar for korleis dei utøver dette vervet. Eksterne styremedlemmer eller styreleiarar kan ikkje bli instruerte av departementet, seier Bernt.

Han seier at styringsmodellen med eksterne styreleiarar og tilsett rektor svarar til modellen i eit aksjeselskap med styre som øvste organ, og direktør som dagleg leiar med særskilde fullmakter.

– Styret i eit aksjeselskap er valt av generalforsamlinga, som kan gje instruksar til styret som heilskap, men ikkje til enkeltmedlemmer.

Bernt seier at styreleiarar og styremedlemmer som er utpeika av departementet, normalt vil føle at dei bør vere lojale overfor eigaren.

– Det er opp til dei sjølve kor langt dei vil følgje lojaliteteten der denne kjem i konflikt med institusjonens eigne interesser. Juridisk sett er det likevel ikkje noko gale i at dei eksterne styremedlemmene har høg grad av lojalitet overfor departementet.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Eksterne styreleiarar ved statlege universitet og høgskular

Utnemnde av noverande regjering:

- NMBU: Siri Hatlen (næringslivet)
- NTNU: Svein Richard Brandtzæg (næringslivet)
- Høgskolen i Oslo og Akershus: Trine Syvertsen (UH-sektoren)
- Høgskolen i Hedmark: Maren Kyllingstad (næringslivet)
- Høgskulen i Sogn og Fjordane: Trond Ueland (kommunesektoren)
- Nord universitet: Vigdis Moe Skarstein (UH-sektoren)
- Høgskolen i Sørøst-Noreg: Rune Nilsen (UH-sektoren)
- Høgskolen i Lillehammer: Peter Arbo (UH-sektoren)
- Høgskolen i Innlandet: Elin-Sofie Nesje Vestli, styreleiar frå 01.01.17 (UH-sektoren)
- Høgskulen på Vestlandet: Arvid Hallén, styreleiar frå 01.03.17 (offentleg sektor)

Utnemnd av tidlegare regjering:

- Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo: Rina Brunsell Harsvik (næringslivet)

Kjelde: KD

TVIHELD PÅ UTDATERT SYSTEM

Mange fryktar at krav om open tilgang skader karrieren til forskarane. Nye vurderingsmåtar for forskning kan vere ei løysing, men dei blir lite brukt.

OPEN TILGANG

EU vil at all offentlig finansiert forskning skal vere open tilgjengeleg innan 2020. Her heime gjekk fristen nyleg ut for å levere høyringssvar til dei nasjonale retningslinjene for open tilgang til forskning, som peikar i same retning.

Men mange er urolige over at slike målsettingar kan vere skadelege for forskarkarrierar, som i stor grad avheng av publisering i velrenommererte kanalar.

- IKKJE ENKELT

Det er ikkje noka enkel løysing på spørsmålet, meiner NTNU-professor og tidlegare rektor Torbjørn Digernes. Han representerer Noreg i arbeidet med «open science», som skjer i European University Association og Cesaer, ei europeisk samanslutning av teknologiske universitet.

– I prinsippet burde overgangen til open tilgang vere enkel når dei som finansierer forskinga, stiller krav om det. Men ein vil ikkje øydeleggje karrieresjansane til forskarane. Dei prestisjetunge tidsskrifta er nettopp det fordi ein trur at artikkane som blir publisert der, blir veldig mykje siterte, men det er ikkje tilfelle. Likevel sit dette i ryggmargen på folk, så vi jobbar trutt med å auke prestisjen til dei opne kanalane. I den samanhengen er useriøse tidsskrift som tek betalt for publisering og tek lett på fagfelle vurderinga, eit stort problem, seier han.

ALT KAN TELJAST

Forskarar arbeider meir og meir på digitale plattformer og nettverk. Det gjer at ein i dag kan måle nesten alt ein forskar gjer, og det har gitt opphav til mange ulike alternative målemetodar, eller «altmetrics», som kan utvide

FOTO: NTNU

■ – Eg har vanskeleg for å tru at målet om open tilgang innan 2020 er realistisk, seier Torbjørn Digernes.

repertoaret av vurderingskriterium i forskning. EU-kommisjonen har nedsett ei ekspertgruppe som skal vurdere korleis slike «altmetrics» kan bidra til eit ope forskningssystem.

Det er fleire utfordringar ved «altmetrics», fortel gruppemedlem Paul Wouters. Han leier senter for vitenskap og teknologistudium ved Universiteit Leiden.

– Det ikkje alltid klart kva det ein måler, tyder. Kva har det å seie at du har så og så mange følgjarar på Twitter? Det akademiske sosiale delingsverktøyet Mendeley kan samanliknast med siteringar, medan Twitter handlar om å dele, ikkje å lese. Datadeling er noko heilt anna igjen. Og blogging ligg nærare journalistikk. Alt dette kan teljast, men kva seier det oss?

VANSKELEG Å TOLKE

Ei anna utfordring er at mange av plattformene der forskning blir produsert og kommunisert, er eigde av kommersielle aktørar.

– Så offentlig finansiert forskning produserer digitale data som kan seljast på marknaden. Personleg meiner eg at ein burde ha ein offentlig infrastruktur for dette, som kommersielle aktørar gjerne kan bidra til, men ikkje eige. Men det er ei politisk vurdering, seier Wouters.

Han trur det er fleire grunnar til at «altmetrics» blir lite brukt i forskingsvurdering, sjølv om dei er lett tilgjengelege.

– For det første veit ein ikkje korleis dei skal tolkast, og for det andre er forskningssystema konservative. Ein ung forskar kan nå ut til mange ved å utnytte digitale kanalar, men ho blir ikkje løna for det i akademisk forstand. Dette er nøydd til å endre seg fordi forskning no blir utført på så mange ulike arenaer, men det er ein langsam og smertefull prosess, seier han.

MÅ FLYTTE PRESTISJEN

Torbjørn Digernes er samd i at det tek lang tid å endre kulturane for publisering og vurdering.

– Forlaga som har tidsskrift med høg prestisje, er ikkje interesserte i å tape den. Open tilgang kan også gjerast via «den grønne vegen», der forskaren etter ein viss periode kan lagre artikkelen i eit ope arkiv parallelt med at han blir publisert i eit tidsskrift. Mange tidsskrift tillèt dette, men ein del gjer det framleis ikkje. Samstundes prøver ein å etablere prestisjefylte opne kanalar. Lingvistikkfeltet har eit pilotprosjekt på dette.

Fleire internasjonale lingvistikktidsskrift er gått saman om å flytte heile redaksjonen og fagfelle vurderinga frå dei tradisjonelle forlaga over til nye, opne kanalar. Dei har sikra seg finansiell støtte i overgangsperioden, og på lang sikt vil drifta bli finansiert gjennom bidrag frå tidsskriftbudsjetta til universitetsbiblioteka. Modellen vil bli prøvd på fleire fagfelt.

– Det hjelper å bevisstgjere forskarar på kvar dei publiserer, men eg meiner det er urimeleg å sende enkeltforskarane på barrikadane i denne krigen. Det er røtt parti når ein veit kva midlar forlaga rår over. Så styresmakter og dei som finansierer forskinga, må på banen, seier Digernes.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Utfordringane på vegen mot open tilgang var eit sentralt tema då Forskerforbundet arrangerte sitt årlege forskingspolitiske seminar 15. november. Både Universitetet i Oslo og Høgskulen i Oslo og Akershus etterlyser sterkare verkemiddel, sjå innlegg på side 40 og 41.

FOTO: ERIK NORRUD

■ Mange forskarar opplever at karrieren deira avheng av publisering i prestisjetunge tidsskrift utan open tilgang.

Har du forsikret det mest verdifulle i din familie?

For kun kr 1 669 i året får du Forskerforbundets barne- og ungdomsforsikring som gir økonomisk trygghet dersom noe skulle skje. Forsikringen er en av de mest omfattende i markedet og dekker blant annet:

- Medisinsk invaliditet etter ulykke og sykdom
- Dagpenger ved sykehusopphold
- Økonomisk trygghet ved alvorlig sykdom
- Uføreerstatning

Flere og flere velger i dag å tegne barneforsikring, og i dag er mer enn 50% av alle barn i Norge forsikret.

Ønsker du mer informasjon så ta gjerne kontakt med oss på forsikringskontoret.

Påmeldingsskjema finner du på: www.forskerforbundet.no/forsikring

UTDANNING

FIRE FREMRAGENDE MILJØ

Fire nye utdanningsmiljø har fått status som Sentre for fremragende utdanning, og vil motta til sammen 240 millioner kroner årlig i ti år. – Miljøene er i verdenstoppen når det gjelder utdanning. De tilhører svært forskjellige fagfelt, men har til felles at de gjennom utdanning svarer på viktige utfordringer samfunnet står overfor, sier Nokut-direktør Terje Mørland. Det er Universitetet i Oslo, Høgskolen i Lillehammer og to miljø fra NTNU som har fått SFU-status. Fra før har Norge fire slike sentre.

UTDANNING

Belønner kvalitet

■ For 16. gang har Kunnskapsdepartementet tildelt Utdanningskvalitetsprisen til en institusjon som har lyktes med innovative tiltak for å bedre undervisningen. Årets vinner er Norges miljø- og biovitenskapelige universitet med prosjektet Action Learning Model for Sustainable Development. Prosjektet innebærer at studentene kommer tidlig i kontakt med feltet som de senere vil møte i arbeidslivet, og det får særlig honnør for å utdanne kandidater som er i stand til å løse komplekse og globale utfordringer.

KJØNNBALANSE

Søkelys på akademica

■ Et nytt, nordisk senter for fremragende forskning skal ligge i Norge. Nærmere bestemt er det Institutt for samfunnsforskning og likestillingsmiljøet CORE som har fått 21,8 millioner kroner fra NordForsk til å

forske på det nordiske kjønnsparadokset i akademica. Paradokset det siktes til, er de nordiske landenes middelmåldighet i verdenssammenheng når det gjelder kjønnsbalanse innen forskning og innovasjon, selv om Norden skårer høyt på mange andre likestillingsfaktorer, skriver kifinfo.no.

HØGSKOLE

– Universitet innen august

■ Den nylig sammenslåtte Høgskolen i Sørøst-Norge satser på å få universitetsstatus innen august neste år. Rektor Kristian Bogen sier at høgskolen vil sende inn en søknad om å bli universitet etter at nye forskrifter for å oppnå slik status, vedtas over nyttår, ifølge Porsgrunns Dagblad. – Det er ingenting som tyder på at vi ikke kommer i land, sier Bogen. Ifølge avisen er kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen også positiv til planene. – Jeg både håper og tror at det skjer, sier han.

FOTO: FLICKR/CC

UNDERVISNING

Lærer ølbrygging

■ Studenter ved Høgskolen i Bergen kan nå velge å studere ølbrygging. – Jeg må innrømme at det er første gang jeg virkelig har gledet meg til å gå på forelesning, sier student Andreas Palmstrøm til NRK. – Dette er en næring som har vært i vekst i lang tid, og vi tror det er behov for kunnskap om ølbrygging, sier Geir Martin Førland, leder for Institutt for bio- og kjemiingeniørfag. Han understreker at studentene også lærer om kjemiske prosesser og annen problematikk relevant for næringsmiddelindustrien.

FOTO: FLICKR/CC

MUSEUM

Vil evaluere reform

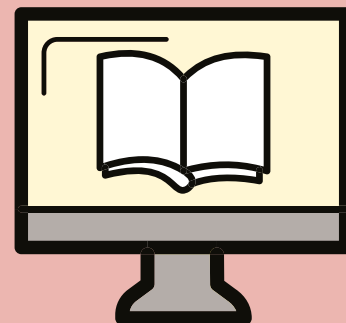
■ En enstemmig kulturkomité på Stortinget vil at museumsreformen skal evalueres. Reformen har ført til sammenslåinger av museer landet rundt. – Museene har vært i kontinuerlig omstilling det siste tiåret. Det er på tide med en grundige gjennomgang og analyse av de økonomiske og faglige konsekvensene av reformen. I tillegg bør det utføres en ringvirkningsanalyse av museenes økonomiske betydning for lokalsamfunnene rundt dem, mener styreleder Ivar Gunnar Braaten i Norges museumsforbund.

UNDERVISNING

Elever får forske

■ Stavanger katedralskole oppretter neste høst en egen forskerlinje, gjennom et samarbeidsprosjekt med Universitetet i Stavanger og lokale bedrifter. Elevene skal få undervisning og praktisk erfaring for å forstå hva forskning er, jobbe med utvikling i teknologibedrifter og kunne ta fag på UiS. – Hvis du har interesse for matematikk og koding, er dette relevant. Du trenger ikke være spesielt god. Det viktigste er at du har interessen, sier Eiliv Janssen, avdelingsleder for realfag ved skolen.

FOTO: FLICKR/CC

DIGITALISERING

Bibliotek på nett

■ Nasjonalbiblioteket har lansert nettstedet bibliotekutvikling.no, som skal bli institusjonens viktigste informasjonskanal til bibliotekene. Her skal Nasjonalbiblioteket presentere arbeidet de gjør for å utvikle bibliotekene, sammen med tjenestene institusjonen yter til sektoren. Men nettstedet er ikke ferdig utviklet, så alle som jobber i bibliotek, inviteres til å komme med tilbakemeldinger på sidene, opplyser nb.no. Nettsiden vil også inneholde biblioteknyheter og annet fagstoff.

Agder naturmuseum og botaniske hage (bildet) har jobbet i mange år for å bli universitetsmuseum under UiA.

FOTO: KARI ESKVÅRN

MUSEUM

– KD TRENERER PROSESSEN

Agder naturmuseum vil bli universitetsmuseum under Universitetet i Agder, men Kunnskapsdepartementet får ikke bestemt seg. – Det er umulig å vite hvorfor, men det må sitte noen byråkrater i departementet som trener saken, sier Roar Solheim, tillitsvalgt i Forskerforbundet ved museet til Forskerforum.no. Ekspedisjonssjef Toril Johansson sier KD er usikre på om de ønsker flere universitetsmuseer. – Dette handler derfor ikke bare om UiA, men om hvordan vi bruker ressursene best i hele sektoren, sier hun.

FORSKNINGSETIKK

Avlyttet barnefamilie

■ En feil gjorde at en vugge under utprøving hos en forsøksfamilie tok opp lyd tilnærmet kontinuerlig i syv måneder, skriver studentavisen Under Dusken. Vuggen skal registrere gråt og roe ned barn med kolikk gjennom bevegelse og musikk, men feilen gjorde at den registrerte mer enn gråt. Etter å ha mottatt avviksmelding fra NTNU-forskerne om hendelsen, påla Datatilsynet at familien skulle varsles. Alle lydklippene er nå slettet, og risikoen for at uvedkommende har fått tilgang til filene, skal være minimal.

Den heroiske

Galileo oppnådde heltestatus allereie i samtida si. Her kjem poeten John Milton på besøk til ein aldrande Galileo i husarrest. Måleri av Solomon Alexander Hart (1847).

forskaren

Dei vitskaplege helteforteljingane kan både inspirere og ekskludere.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Vi treng ein kultur for realfag, hevdar kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen då regjeringa annonserte si realfagssatsing. Målet med satsinga er at barn og unge skal få betre kompetanse i realfag, at fleire skal prestere på høgt nivå, og at dette skal kome arbeidslivet til gode. I samband med satsinga introduserte Isaksen omgrepet «realfagsheltar».

– Ein realfagshelt er ein person som kan vere eit viktig førebilete for andre. Det kan vere ein som viser at realfag «kan redde verda», for å bruke litt store ord. Det kan vere forskarar som utviklar nye livreddande medisinar. Eller det kan vere ingeniørar som borar brønningar som gjev tilgang til reint drikkevatn for tusenvis av menneske i tørkeramma område, seier Isaksen til Forskerforum.

Han presiserer at ein realfagshelt, slik han ser det, også kan vere kvardagslege typar som ikkje er mindre viktige av den grunn.

– Eg kan trekke fram Selda Ekiz som gjennom program som Newton og Barn ingen adgang har gjort realfag spennande for mange barn og unge. Eller Sunniva Rose som også har gjort mykje for å bryte ned mytar om jenter og realfag. Som kjernefysikar og bloggar er ho eit godt døme på at kvinner kan velje seg ein karriere innanfor realfag.

Symbol på utvikling

Isaksen er ikkje åleine om å ønskje seg fleire realfagsheltar. Stadig uttrykkjer nokon uro over at vitskapen, og då særleg naturvitskapen, ikkje får respekten han fortener. Noko av den same tankegangen ser ut til å ligge bakom Forskerforbundets Hjernekraftverk-kampanje, der skinande plakatar av norske «forskarsuperstjerner» skal medverke til at forskarane får høgare status, og at norsk forskings- og utdanningsinnsats skal bli styrkt.

Men står det så dårleg til med respekten for forskarane og for realfaga? For nokre år sidan ville psykologiprofessoren James H. Liu og kollegaer undersøke om globaliseringa har ført til ein

◀ Marie Curie

Kjempe mot fattigdom og diskriminering for å kunne drive forskning, og fekk to nobelprisar. Men vitenskapshistorikaren Naomi Oreskes skriv at der dei mannlege kollegaene hennar vart skildra som heroiske trass i at arbeidet deira kunne vere rutineprega og kjedeleg, vart Curie omtala som ei kvinne som hang over laboratoriebenken år ut og år inn, som eit slags monotont kjøkenarbeid. Det viser kor vanskeleg det er for kvinner å passe inn i den vitenskaplege helteforteljninga.

▲ Isaac Newton

Har oppnådd status som ein av dei største vitenskapsmennene gjennom tidene. Men vitenskapshistorikaren Patricia Fara har vist korleis biletet av Newton har vore i stadig forandring gjennom historia, og ofte har vore fylt av motsetnader, avhengig av kva som vart oppfatta som viktig i ulike periodar. Newtons omfattande arbeid innanfor alkymi og bibelsk kronologi er blitt oversett av historikarar inntil nyleg.

felles global kultur. Som eksperimentelle psykologar ofte gjer, undersøkte dei haldningane hos universitetsstudentar, denne gongen i 37 ulike land. Studentane vart presenterte for ei lang liste med historisk kjente personar, og bedne om å rangere dei frå positive til negative. Dei mest positive, og minst kontroversielle, figurane var vitenskapsmennene Einstein og Newton.

Liu tykkjer det er interessant å spekulere på kvifor nettopp vitenskapsmenn ser ut til å bli oppfatta positivt over heile kloden, medan til dømes humanitære figurar som Gandhi og Nelson Mandela var meir kontroversielle.

– Einstein passar med stereotypen om den distré professoren, men han var også oppteken av humanitært arbeid, og den kombinasjonen gjev større, vedvarande ry. Dessutan er både Einstein og Newton representantar for ein æra: Einstein for den moderne fysikkens gullalder,

og Newton for opplysningstida. Det er sjeldan at store vitenskapsfolk er einsame ulvar, dei blir i staden oppfatta som personifikasjonar av større meiningsystem – i dette tilfellet vitenskapleg modernitet og opplysningsideal, seier Liu, som no leier det psykologiske instituttet ved New Zealands nest største universitet, Massey University.

– Minnet vårt er i stor grad organisert som forteljingar, og Einstein og Newton passar inn i modernistiske forteljingar om sivilisasjonsutvikling.

Trua på framsteget

Resultata tyder på at vitenskap – eller i alle fall naturvitenskap – er noko alle kan vere samde om å like. Liu påpeikar at sjølv dei mest samlande religiøse, politiske og humanitære figurane likevel var meir kontroversielle enn vitenskaps-

mennene, og difor hamna lenger ned på lista.

Også kunnskapsminister Røe Isaksen trur at døde heltar som Einstein og Newton kan vere til inspirasjon.

– Eg trur at desse vitenskapsfolka er viktige førebilete for mange unge den dag i dag. Desse store personlegdommane kan inspirere ungdom også i vår tid til å løyse vitenskaplege mysterium eller finne opp nye, smarte løysingar. Dei representerer den grunnleggjande trua på at vitenskap driv sivilisasjonen vår framover, seier Isaksen, som gjerne trekkjer fram den gamle teikneseriehelten ingeniør Knut Berg som ein personleg favoritt.

– Han var ingeniøren som kunne fikse alt. For meg er han eit godt døme på statusen realistar hadde i det norske samfunnet tidlegare.

Frå helgenar til forskarar

Patricia Fara, britisk vitenskapshistorikar og professor ved universitetet i Cambridge, meiner dei vitenskaplege heltane til dels har teke over funksjonen helgenane brukte å ha i samfunnet.

– Vi har alltid hatt ein trong til å skape forteljingar om folk som skil seg ut som betre enn andre, seier ho.

– Det brukte å vere helgenar og kongar. Men med den generelle sekulariseringa har vitenskapsfolk teke over denne funksjonen. No reiser folk

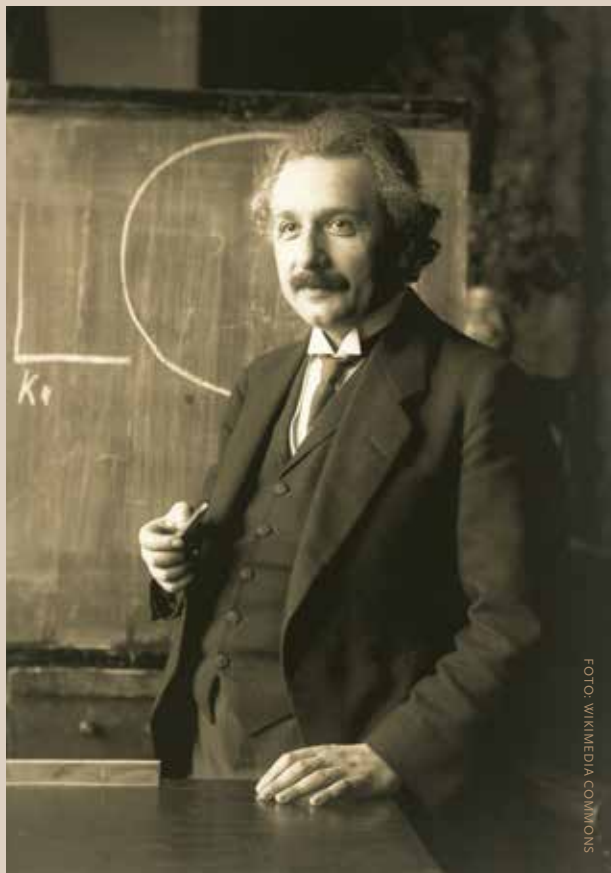
– Dei representerer den grunnleggjande trua på at vitenskap driv sivilisasjonen vår framover.

TORBJØRN RØE ISAKSEN

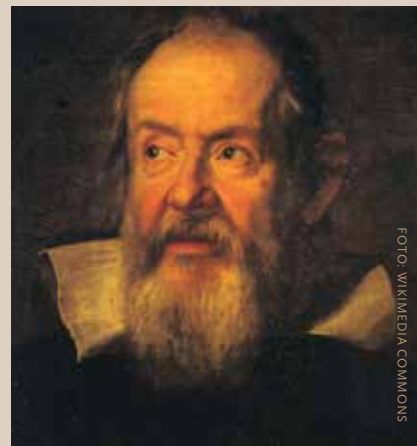
– Realistane bygde det moderne Noreg, seier Torbjørn Røe Isaksen. Her er han på besøk i Heer realfagsbarnehage og på idédugnad med norske realfagsheltar i 2014. (Foto: Kunnskapsdepartementet)

◀ Albert Einstein

Kanskje den forskaren som har aller høgast status i dag. Dei fire artiklane han publiserte i 1905, som handla om den fotoelektriske effekten og som la grunnlaget for den moderne fysikken og sikra han nobelprisen, blir kalla «annus mirabilis»-artiklane. Einstein figurerer i ei lang rekke bøker, skodespel, TV-program, filmar, musikkstykke og jamvel videospel, og har ei rad med prisar, skular, gater og bygningar oppkalla etter seg.

▲ Galileo Galilei

Blir ofte omtala som den moderne naturvitenskapens far, og som helten som våga å forsvare det heliosentriske verdsbiletet mot mørkemennene i den katolske kyrkja. Dette biletet vart danna seint på 1800-talet då to amerikanske historikarar hevda at religion var eit historisk hinder for framsteg. Dei forma biletet av Galileo til å passe inn i historia, og fekk god hjelp av det faktum at Galileo var ein strålende formidlar som skreiv lettlest og slagferdig om vitenskapen sin. Dei mange samtidige forskarane Galileo samarbeidde med, er stort sett gløymde i dag. Måleri av Justus Sustemans (1636).

på pilegrimsferd for å sjå huset til Newton og prøve å finne treet som eplet fall frå. Eg veit ikkje korleis det er i Noreg, men i Storbritannia er mange naturvitenskaplege museum utforma som gotiske katedralar, som om dei er stader der folk kjem for å tilbe.

Fara trur at myten om den objektive og verdifrie naturvitenskapen gjer det mogleg å sjå på han som noko nær heilag.

– Eit dikt eller eit kunstverk kan vere produsert av eit geni, men ingen er i tvil om at det spring ut av eit subjektivt, inspirert sinn. Men gravitasjonsteorien berre er der, allmenn og opphøgd, og ventar på å bli funnen av eit geni som Newton.

Eit konstruert geni

Fara har skrive ei bok om Newton og om korleis heltestatusen hans er blitt forma og forandra gjennom tida.

– Newton var ikkje oppfatta som noko geni i starten. I det 17. og 18. hundreåret var eit geni snarare folk som dikteren Goethe, som produserte litterære meisterverk gjennom kunstnarisk inspirasjon. Newton kunne forklare ideane sine gjennom logikk, og det vart ikkje rekna som genialitet. Det var først i romantikken at den britiske mytologien, med til dømes Robin Hood-forteljingane, vart produsert, og det var då Newton gjekk frå å vere ein nasjonalt viktig figur til å bli eit «fødd geni», den einaste som var i stand til å sjå dei samanhengane ingen hadde sett tidlegare, fortel ho.

Seinare har vitenskapshistorikarar fylt ut biletet av Newton. Han var ikkje berre ein stor vitenskapsmann, han var også sterkt oppteken av alkymi, og han var hemngjerrig og vanskeleg og ein nokså ufordrageleg person.

– Så pidestallen hans er ikkje fullt så høg som tidlegare. Men eg vil tru at Einstein og

Newton er på topp fordi arbeidet deira handla om kosmos, og dermed forma heile verdsbiletet vårt, seier Fara.

Objektiv eller heroisk?

Når vitenskaplege heltar som Galileo og Kopernikus – eller Einstein og Newton – blir omtala, er det gjerne den vitenskaplege objektiviteten som blir trekt fram. Dei er heltar fordi dei sette fakta høgare enn overtru eller religiøse dogme, og dermed endra verdsbiletet vårt. Men ikkje alle er samde i at objektivitet er det som definerer den vitenskaplege helteforteljinga. Den amerikanske vitenskapshistorikaren Naomi Oreskes tok opp tilhøvet mellom objektivitet og heroisme i ein prisvinnande artikkel tidleg i karrieren. I artikkelen viser ho til at moderne vitenskapleg arbeid blir omtala snart på den eine, snart på den andre måten. Ofte er det den objektive observatøren i labfrakk som personifiserer det vitenskaplege idealet. Men det finst ei anna forteljing også: Den om det heroiske individet som ofrar seg for vitenskapen, i kamp mot overtru og mørkemakter. Han er ikkje objektiv, men heller djupt engasjert og lidenskapeleg.

Oreskes skriv at biletet av den einsame vitenskapsmannen som sit heroisk over mikroskopet sitt midt på natta, blir assosiert med vitenskapleg objektivitet. Men objektivitet er nettopp ikkje ein

– Mange forskarar dyrkar Newton med ei ærefrykt som grensar til tilbeding.

PATRICIA FARA

Sunniva Rose tek doktorgrad i kjernefysikk og er ein av «real-fagsheltane» som skal inspirere jenter til å velje teknologifag. (Foto: NTB Scanpix)

FONNA FORLAG

◀ Ingeniør Knut Berg

Kunnskapsministerens fiktive realfagshelt var hovudperson i ein av dei første norske science fiction-teikneseriane, som vart trykt frå 1941. Knut Berg opplever halsbrekkande eventyr i framande land, og serien førespegla mykje teknologi som seinare er blitt realitet. Kring 1950 flytta handlinga seg ut i verdsrommet, parallelt med at samfunnet si interesse for romfart auka kraftig.

individuell eigenskap, hevdar ho. Objektivitet er noko som blir oppnådd gjennom størst mogleg grad av standardisering og etablering av rutinar, der målet er at kven som helst skal kunne gjennomføre ein prosedyre og kome fram til same resultatet. Det er viktig for å minke sjansen for fusk og feiltolkingar i vitskapen. Men biletet av Galileo eller Newton legg tvert imot vekt på at nettopp desse personane og ingen andre kunne ha gjort det dei gjorde. Oreskes spekulere på om dei to ulike bileta av forskaren blir trekte fram i ulike situasjonar. Førstillinga om den objektive forskaren fungerer bra mellom kollegaer som deler den same oppfatninga av vitskapleg aktivitet, medan den sjølvoppofrande forkjemparen for sanninga fungerer for omverda, til dømes når det skal skaffast pengar til forskninga.

Felles for begge forskarmytane, meiner Oreskes, er at dei held kvinner ute av forteljinga. Ein av grunnane til at kvinner forsvinn ut av vitskaphistoria, er at vitskapen blir presentert gjennom heroiske forteljingar som kvinner ikkje passar inn i, hevdar ho.

Har alltid trunge heltane

– Kanskje førstillinga om vitskap som noko objektivt nettopp er grunnen til at vi treng heltehistoriene.

Det seier professor Ralf von den Hoff ved Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. Universitetet har gåande eit stort tverrfagleg forskingsprosjekt som studerer helten som sosialt fenomen, frå antikken til i dag.

– Det er tydeleg at vi treng heltane, og har gjort det i 2000 år. I alle fall her i Tyskland blir termen «helt» brukt heile tida, til dømes i media og i reklame. Samstundes har vi eit historisk vanskeleg forhold til det heroiske, spesielt med tanke på verdskrigane, men likevel ser ikkje konseptet ut til å forsvinne. Det er interessant, seier han.

Han peikar på at helten ikkje er noko som eksisterer i seg sjølv, men alltid blir konstruert av andre.

– Det er vanskeleg å definere kva ein helt er, men evne til handling er ein viktig eigenskap. Om helten utgjer ei endringskraft eller ei stabi-

liserande kraft, kjem heilt an på kva samfunnet treng akkurat då. Men ein helt er ofte i opprør mot noko, anten det er normer eller ei gruppe eller ein fiende.

Ein post-heroisk æra?

Von den Hoff meiner at dersom ein vil rekruttere folk til eit felt som blir oppfatta som så objektivt som vitskap, så treng ein noko som kan appellere til kjenslene, og der kjem helten inn.

– Ein faktor er nok at heltar alltid har menneskelege eigenskapar som ein kan identifisere seg med. Det er ikkje så lett å identifisere seg med ein bygning eller eit ideal. I dag trur eg rett nok det er litt annleis, eg trur vitskap er så sentralt for samfunnet at det er attraktivt i seg sjølv. Kanskje har ein mindre bruk for helten, seier han.

Der er dei som vonar han har rett i det. Dei seinare åra har det til dømes kome stadig meir kritikk mot dei vitskaplege nobelprisane. Kritikaner meiner at prisane fører vidare eit utdatert vitskapssyn, der gjennombrøt skjer på grunn av den heroiske innsatsen og genialiteten til éin mann, eller ein sjeldan gong ei kvinne. Prisane underkommunerer det faktumet at vitskap er ein sosial aktivitet som ikkje lenger kan utførast i einsemd, meiner dei.

Samstundes har historikarane teke oppgjør med dei gamle heltane. Dei var slett ikkje dei einsame genia dei ofte blir framstilte som. Galileo samarbeidde tett med andre, og dei aller

– Det er tydeleg at vi treng heltane, og har gjort det i 2000 år.

RALF VON DEN HOFF

Fysikar Selda Ekiz har vekt interessa for naturvitskap hos mange som programleiar i tv-programma Newton og Barn ingen adgang. Her i lag med UiB-rector Dag Rune Olsen. (Foto: NTB Scanpix)

Kven inspirerte deg til å velje naturvitskap?

INGER AUESTAD

Førsteamanuensis i vegetasjonsøkologi, Høgskulen i Sogn og Fjordane

– Som dei fleste biologar er eg inspirert av evolusjonsteoriens far, Charles Darwin. Men då eg var ung og skulle velje retning, var det biologilæraren min Tore Ryvarden Nielsen som inspirerte meg mest.

MERETE GRUNG

Seniorforskar, Seksjon for akvatiske miljøgifter, NIVA

– Det var pragmatiske omsyn, og hjelp frå far min, som avgjorde den gongen. Seinare har ph.d.-rettleiarer min Synnøve Liaaen Jensen, den første kvinnelege professoren ved NTH, vore veldig viktig for meg.

PER JAKOBSEN

Professor i matematikk og statistikk, UiT

– Eg var sterkt inspirert av Albert Einstein, både som forskar og person. Eg las verka hans som tenåring. Han skreiv enkelt om dei store teoriane slik at sjølv folk med berre skulematematikk kunne følgje det.

fleste av oppdagingane han blir kreditert for, vart gjorde samstundes eller tidlegare av andre forskarar som i dag har forsvunne ut av historia. Galileo greidde heller aldri å leggje fram noko prov for det heliosentriske verdssystemet, slik helteforteljinga om han ofte hevdar. Heller ikkje Newton var åleine om oppdagingane sine.

konstruerer historiene om oss sjølve ved hjelp av heltane.

– Då vi publiserte artikkelen vår, var det rangeringa av dei historiske figurane som vekte mest merksemd. Men eg meiner det mest interessante er påstanden vår om at heltar og skurkar er viktigare kulturberande element enn

hendingar er, og at dei er ein del av ei større forteljing som hjelper folk til å forstå kven vi er som nasjonalitetar og som verdsborgarar, seier han. ■

Vitskapleg mytologi

Vitskapshistorikaren Patricia Fara meiner at den vitskaplege helteforteljinga er vel så viktig for forskarane sjølve som for samfunnet ikring.

– Og det er rart, for ideologien om vitskap går ut på at det er metodisk og nøyaktig, ein byggjer stein på stein og kjem fram til nye samanhengar på basis av dei gamle. Medan ideen om geniet er det motsette: Eit geni dreg overraskande slutningar i ein augneblink av inspirasjon. I løpet av karrieren min har eg vore i kontakt med mange naturvitskaplege forskarar, og mange av dei dyrkar Newton med ei ærefrykt som grensar til tilbeding. Dei blir sterkt personleg såra når Newton blir kritisert.

Fara trur vitskapsfolk treng heltane for å bygge sine egne skapingsmytar. Vi bruker heltane for å fortelje kvarandre kven vi ønskjer å vere.

– Og dessutan finst framleis denne utbreidde oppfatninga, som eg meiner er feil, om at før Newton var alt berre magi og overtru, og då Newton kom, vart alt klart og logisk og vitskapleg.

Psykologen James H. Liu er samd i at vi

verdiskaping og velferd.

Medisinprofessor Helga Refsum er ein av «dei verkelege superstjernene», ifølgje Forskerforbundets Hjernekræftverk-kampanje. (Faksimile av nettsida Hjernekræftverk.no)

USA

TRUMPS FORSKNINGSVALG

Ny president i USA innebærer utskiftninger av rundt 4000 sentrale stillinger i de føderale myndighetskontorene. Det innebærer at Donald Trump også vil gjøre endringer i ledende forskningsposisjoner. Blant dem er Det hvite hus' forskningsrådgiver, ledere i Energidepartementet, NASA, de nasjonale helseinstituttene, forskningsadministrasjoner for hav- og atmosfæreforskning og teknologi, og kanskje også lederen av National Science Foundation, skriver Science.

DANMARK

Fikk sparken, vant pris

■ Tibetologen Jan-Ulrich Sobisch var blant forskerne som fikk sparken da Københavns universitet begynte sine nedskjæringsrunder i år. Han har vært ansatt på Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier i 13 år, og har ved flere anledninger kritisert universitetsledelsen for sin «massakre» på små humanistiske fag. Ifølge danske Universitetsavisen får han nå en faglig oppreisning: 27. oktober ble Humboldtprisen annonsert gitt til Sobisch, som første tibetolog. Prisen er et stipend på 60 000 euro.

FOTO: FLICKR/CC NEIL PALMER

FINLAND

Reverserer kutt

■ Den finske regjeringen vil reversere noen av kuttene i universitetssektoren. Ved å selge statseide verdier skal regjeringen innhente «flere hundre millioner euro». Sektoren og opposisjonen er skeptiske til planen. Leder av Det grønne partiet, Ville Niinistö (bildet), mener universiteter og høyskoler ikke kan finansieres gjennom salg av statlige eiendommer. Det spekuleres på at beløpet kan dreie seg om 150 millioner euro. I alt har sektoren blitt kuttet med 500 millioner euro.

EUROPA

Vil bedre finansieringen

■ Den europeiske universitetsorganisasjonen EUA tar til orde for å endre forskningsfinansieringen i EU. I arbeidet med det neste europeiske rammeprogrammet for forskningsfinansiering ber EUA om at finansieringen må støtte både grunnleggende og anvendt forskning, må fremme samarbeid mellom europeiske regioner og stimulere til tverrfaglig forskning. Særlig ber universitetene om å jobbe for å jevne ut de store, og økende, forskjellene i forskningsbudsjetter mellom europeiske land.

ISRAEL

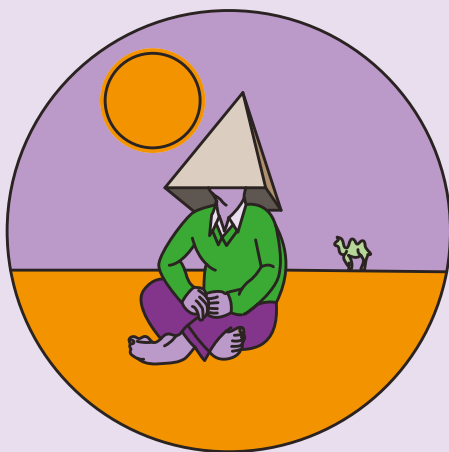
Fordømmer utsendelse

■ Dr. Adam Hanieh ved School of Oriental and African Studies i London ble i høst pågrepet på flyplassen i Tel Aviv og returnert med innreiseforbud i ti år. Det har vekket sterke reaksjoner i Storbritannia, med protester mot israelske myndigheter for brudd på den akademiske friheten. Hanieh var på vei til å holde forelesninger for ph.d.-studenter ved Birzeit universitet (bildet) i Palestina. Ifølge Independent skal Hanieh være nektet innreise for å ha uttalt seg negativt om Israel.

SVEITS

Bommer på kvinnemål

■ Sveitsiske universiteter klarer ikke å nå målsettingen om minst 25 prosent kvinner i professorstillinger innen utgangen av 2016. Ifølge Swissinfo.ch har universitetene forsøkt i årevis å heve andelen kvinner i akademiske toppstillinger, men har kun klart å nå en kvinneandel på 20 prosent. Dette til tross for at myndighetene har satt av 14 millioner sveitserfranc, tilsvarende 117 millioner kroner, til økt likestilling ved universitetene.

EGYPT

Tusenvis i fengsel

■ Flere tusen studenter og flere hundre akademikere sitter fengslet i Egypt, ifølge Scholars at Risks rapport om angrep på akademisk frihet for 2016, Free to Think. Nylige statlige handlinger inkluderer drap, arrestasjoner og økt bruk av reisestriksjoner rettet mot egyptiske og utenlandske forskere og studenter, ifølge SAR. Arrestasjoner skal ha blitt brukt som advarsler mot utenlandske forskere og studenter. Samtidig rapporteres det om at egyptiske akademikere trues til ikke å delta i forskningssamarbeid i utlandet.

Karolinska Institutet i Stockholm skal bygge nye systemer for å sikre seg mot forskningsjuks.

FOTO: Ulf Ström/KAROLINSKA INSTITUTET

SVERIGE

SKAL GJENREISE KAROLINSKA

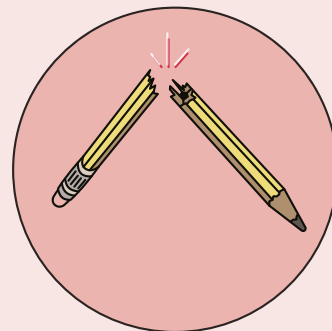
Hele Karolinska Institutet skal gjennomgås som organisasjon etter Macchiarini-skandalen, skriver fagbladet Universitetsläraaren. Vikarierende rektor Karin Dahlman-Wright har på oppdrag fra styret utarbeidet et forslag til en omfattende handlingsplan. Den skal blant annet se på rektors rolle, på handlingsrutiner og på opplæring av ansatte i ansvarsfordeling og delegering. Handlingsplanen kommer etter at Paolo Macchiarini fikk fritt leide til å utføre eksperimenter på mennesker, eksperimenter som fikk dødelig utgang.

TYRKIA

Strengere kontroll

■ Den tyrkiske presidenten Recep Erdogan har tatt direkte kontroll over universitetene og har beordret ytterligere 1267 forskere avskjediget, rapporterer Hurriyet Daily News. Fra nå av vil rektorene ikke lenger bli valgt av de ansatte, men bli direkte utpekt av presidenten. Den europeiske universitetsorganisasjonen EUA har protestert mot avskjedigelsene og lovendringen, som kommer i kjølvannet av kuppforsøket 15. juli i år.

VERDEN

Utdanning under angrep

■ Utdanningsinstitusjoner og studenter verden over opplever stadig angrep på den akademiske friheten og ytringsfriheten. Det konkluderer Scholars at Risk i sin siste rapport Free to Think 2016, som dokumenterer mer enn 150 angrep på forsknings- og utdanningsmiljøer i 35 land fra mai 2015 til og med august 2016. Angrepene truer ikke bare akademikere, studenter og universitetsansatte. De truer også muligheten til å tenke, stille spørsmål og dele ideer for oss alle, sier SAR-leder Robert Quinn i en pressemelding.

Ben Goldacre har gjort det til en livsoppgave
å angripe dårlig forskningspraksis. Nå setter han sin lit
til Norge for å få alle funn på bordet.

PÅ SPORET AV DE TAPTE TALL

BEN GOLDACRE | Forskningsaktivist i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Erik Norrud

– Det finnes en kreftsvulst i kjernen av bevisbasert medisin!

Ben Goldacre¹ inntok talerstolen med et tydelig budskap under Extra-stiftelsens² forskningsseminar i oktober. Foran den selverklaerte «nerde-evangelisten» satt en sal full av forskere og en nikkende HiOA-rektor Curt Rice, som en time tidligere hadde sikret seg en selfie på bakrommet sammen med Goldacre. Den engelske legen og forskningsskribenten var invitert som hovedtaler fordi han er en av initiativtakerne bak *Alltrials*-kampanjen, som denne dagen skulle signeres av en rekke norske pasient- og forskningsorganisasjoner og nå bærer blant annet navnetrekkene til Rice og UiO-rektor Ole Petter Ottersen.

Kampanjen handler om det Goldacre beskriver som en kreftsvulst, men som kanskje like gjerne kunne karakteriseres som en mangelsykdom: publiseringsskjevhet. Ofte omtalt som «skuffesyndromet»: at forsøk som ikke viser ønskede resultater, eller ingen signifikante forskjeller i det hele tatt, vansmekter i skuffer eller digitale mapper uten å gjøres tilgjengelig for andre forskere gjennom publisering.

Som lege vet Goldacre at denne skjevheten kan få helt konkrete konsekvenser. Han skrev selv på et tidspunkt ut et antidepressiv ved navn Reboxetine til en pasient, basert på forsøkene han hadde funnet og lest. Senere kom det fram at produsenten hadde unnlatt å publisere de fleste forsøksresultatene. Sju forsøk var gjort der preparatet ble sammenlignet med en placebo. Det ene med positivt utfall ble publisert, de seks som viste dårligere-enn-placebo-effekt ble underslått. Og mens tre forsøk viste at medisinen fungerte like bra som konkurrentene, var det også gjort forsøk med tre ganger så mange pasienter som viste at Reboxetine hadde dårligere effekt. Goldacre følte seg lur. Men, som han sa i samtale med Forskerforum på et rolig bakrom under forskningseminaret, var ikke det viktigste at det hadde skjedd ham personlig.

– Poenget er at *alle* leger opplever dette *hele tida*. Den beste tilgjengelige dokumentasjonen viser at resultatene fra omtrent halvparten av alle forsøk, ikke blir publisert. Det betyr at hver doktor og hver pasient har vært nødt til å gjøre behandlingsvalg på grunnlag av skjev og ufullstendig informasjon. Og det er virkelig ikke ok. Medisin er vanskelig nok uten at vi må gjøre det med en arm bundet på ryggen. Når vi villedes om de relative fordelene ved ulike behandlinger, betyr det at pasienter får de nest beste, de andre, tredje eller fjerde beste medisinene i en klasse.

Ifølge Goldacre er årsakene både dårlig utført forskning, forskning som forsvinner, og skjev formidling av funn. I Reboxetine-tilfellet dukket de forsvunne forsøkene til slutt opp etter press fra det tyske

1 Født 1974, engelsk lege og epidemiolog, kjent for sin kritiske avisspalte i *Guardian* og boken ved navn *Bad Science*, og den senere boken *Bad Pharma*.

2 Extrastiftelsen er opprettet av frivilligheten i Norge for å støtte prosjekter og forskning i Norge som «fremmer fysisk og psykisk helse, mestring og livskvalitet».

– I virkeligheten er medisinsk forskning noe som tasser sakte forover.

kontrollinstituttet IQWiG³, men i mange tilfeller må man regne med at informasjonen aldri kommer til overflaten.

– **Hvordan vet man da at de manglende forsøkene finnes?**

– Den typiske framgangsmåten er at du tar noen studier som du vet er blitt utført og fullført, og så sporer du dem og ser om resultatene er blitt gjort offentlig tilgjengelig. En måte er å gå til etikk-komiteer ved sykehus og universiteter, og be om en oversikt over alle forsøkene de har godkjent for gjennomføring, og så følger du dem opp og ser om de er blitt publisert. Et annet sted du kan finne informasjon, er forsøksregistre, men problemet er at ikke alle forsøk blir registrert, så om du bruker de dataene, vil du få et lavt anslag for publiserte forsøk.

– **Kan ikke registreringen håndheves på noe vis?**

– Jeg har aldri hørt om at noen er blitt straffeforfulgt noe sted i verden for å tilbakeholde kliniske undersøkelser. I mange land finnes det forventninger, men ingen lover. I USA har de en lov som heter *the FDA amendment act of 2007*. Den ble altså vedtatt for et tiår siden, og sier at alle må poste resultatene sine i oppsummert tabellformat på en nettside som heter *clinicaltrials.org* innen tolv måneder etter gjennomførte forsøk. Da loven ble gjennomført, feiret alle og sa at *nå har vi fikset dette problemet*. Men ingen kom på å sjekke om den nye praksisen faktisk ble gjennomført, og når uavhengige undersøkelser omsider ble publisert i 2012 og 2015, oppdaget vi at loven bare ble etterfulgt i rundt ett av fem tilfeller. Ingen hadde lagt merke til loven, og enda verre: Ingen hadde håndhevet den. *The U.S. Food and Drug Administration* (FDA) kan ilegge selskapene gebyr på 10 000 dollar per dag, men de har aldri utstedt én bot. Så rent bortsett fra at de ikke sender noen klare signaler til forskere og sponsorer om at dette ikke er ok, har de gått glipp av en enorm sum penger som de kunne brukt til fornuftig arbeid.

Goldacres appell til Norge handler om å være en foregangsnaasjon: å lage et system der forskere både i offentlig og privat sektor blir ansvarliggjort, gjennom to tiltak. For det første bør man kreve at forsøk finansiert av offentlig tildelte midler gjøres tilgjengelig, og om det ikke skjer, bør de ansvarlige ikke få flere midler. For det andre må alle som får godkjenning til å utføre forsøk fra forskningsetiske komiteer, tvinges til å dele resultatene, og svartelistes om de ikke etterfølger kravene.

Disse tiltakene mener Goldacre er fullstendig ukontroversielle, i den grad at de fleste som befinner seg utenfor forskningsfeltet, synes

3 *Institut für Qualität und Wirtschaftlichkeit im Gesundheitswesen*, et uavhengig institutt i Tyskland som undersøker effekter og skadevirkninger av behandlingsformer.

det er absurd at slike ordninger ikke allerede er på plass for å sikre at skattepengene kommer til nytte.

– Myndighetene svikter på et episk nivå når offentlig finansiert forskning, i likhet med privat forskning, forsvinner på veien til publisering.

– Men hva er det som svikter, er det de enkelte forskerne som har dårlig moral, eller er det svakheter ved systemet?

– Vel, det er klart at noen er fanget i interessekonflikter. Noen selskaper har et økonomisk incentiv til å holde tilbake lite flatterende informasjon om behandlingene sine. På samme vis kan en akademiker være lidenskapelig tilhenger av et bestemt kirurgisk inngrep eller et spesielt offentlig helsetiltak, og dermed ha et incentiv til å holde tilbake informasjon som ikke støtter deres syn. Andre ganger er problemet at de ikke skjønner hvor viktig det er å dele all informasjon, og det er akkurat like ille – følgene er de samme. Noen forskere lider av en form for skjødesløshet når de sier «Jeg gjorde et forsøk, men jeg fant ikke noen forskjeller mellom de to behandlingene, derfor er det ikke interessant».

– De forstår rett og slett ikke betydningen av å publisere «mislykkede» resultater?

– I dag er det vanskelig for folk å late som de ikke vet dette, men det har absolutt vært et problem i løpet av de siste tiårene, og jeg tror det gjenspeiler et større problem innenfor klinisk forskning: Individuelle kliniske forsøk har mye sosial makt knyttet til seg, fordi de er store enkeltstående prosjekter. De er administrativt krevende, kjedelige å drive og krever stor arbeidsinnsats. Men *nesten ingen* innsats blir satt inn på å styrke strukturene som forbinder disse forsøkene. Jeg tror det er et intellektuelt feilgrep å tenke på store uavhengige forsøk som kliniske bevis i det hele tatt. Det viktige er å sammenfatte alle dataene som er blitt samlet, side ved side som et hele. Det er sånn vi foretar velinformerte vurderinger, det er derfor systematisk gjennomsyn og metaanalyser er sett på som gullstandarden. De er mer verdifulle og nyttige enn de individuelle forsøkene, men vi legger ikke nok vekt på det i måten vi opererer på.

– Fordi folk forventer et eureka-øyeblikk?

– Det er et av problemene, og det har både med populærvitenskapelig journalistikk og forskere å gjøre. Vi tar alle del i en kollektiv feiloppfatning om hvordan vitenskapelige oppdagelser fortoner seg. De tingene som gjør et funn *spennende og nytt og nyhetsverdig* er også de tingene som gjør det mindre sannsynlig at det er sant – for eksempel at det er inkonsistent med tidligere funn. I virkeligheten er medisinsk forskning noe som tasser sakte forover, det er sånn vi finner ut farene og fordelene ved ulike behandlinger, ikke gjennom individuelle, enkeltstående, glamorøse funn.

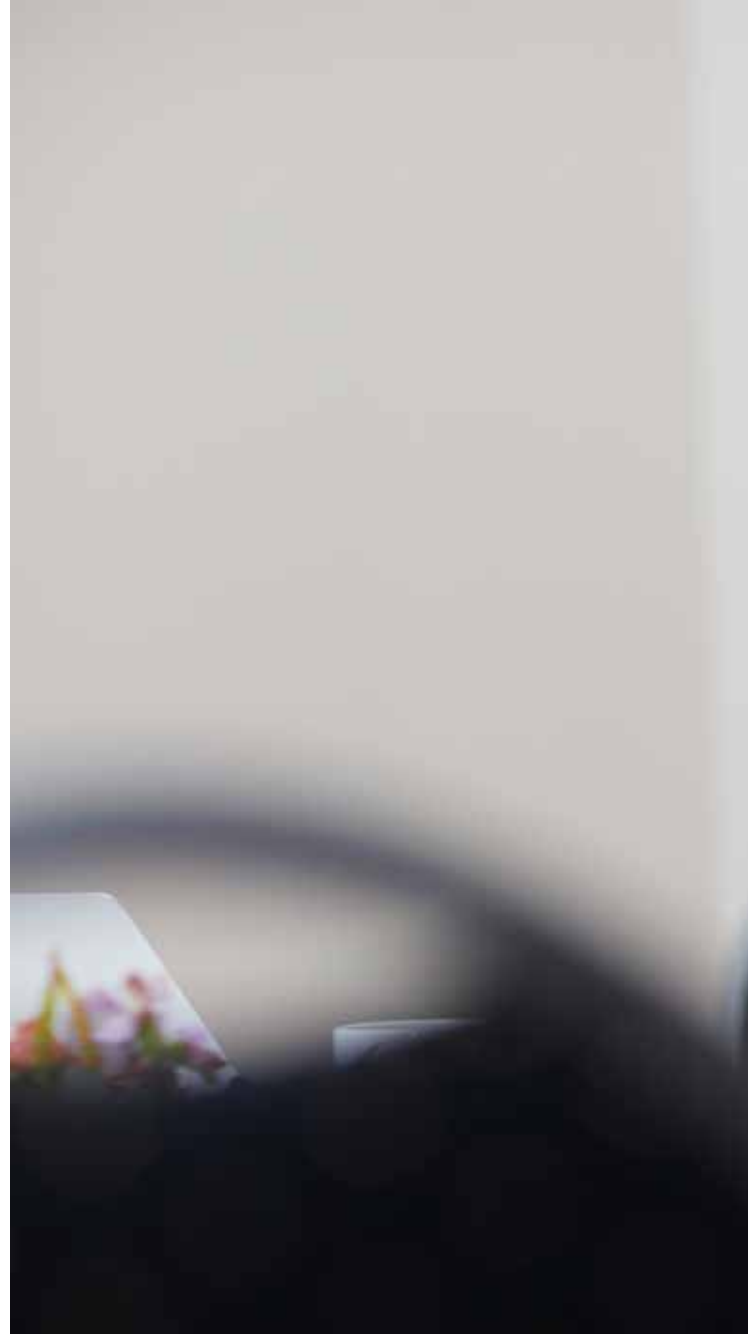
Goldacre mener også å spore en mangel på ydmykhet blant forskere når de tenker på hva arbeidet deres skal innebære.

– Når jeg hører folk si at «Jeg kunne ikke ta meg bryet med å publisere negative funn», eller «Jeg hadde ikke tid», da ... altså, om du er en akademiker som jobber med moderne fransk filosofi, da er det kanskje greit at du er litt selvopptatt og introspektiv, men om du er en medisinsk forsker, da utfører du en offentlig praktisk tjeneste. Vi prøver å finne ut av risiko og virkning, så presist som mulig. Når vi ikke klarer det, har vi sviktet pasientene i framtida, og vi har dessuten ikke gitt avkastning til dem som har finansiert oss – som også vanligvis er pasienter.

– Men hvorfor tar ikke forskerne dette inn over seg?

– Problemet er at når du begynner å gjøre forskning på befolkningsnivå eller tusenvis av folk, da føles det ikke lenger som liv eller død. Derfor tar folk for lett på det. Dødsfall i statistiske tabeller i akademiske tidsskrifter er det som Austin Bradford Hill, epidemiologens bestefar, kalte «dødsfall med tårene tørket bort». Når vi har å gjøre med dødsfall uten noen navn, gravsteiner eller rørende tv-intervjuer, må vi tvinge oss selv til å ha en emosjonell respons – en fornemmelse av maktpåliggenhet som stemmer med skalaen på problemet. Det er vanskelig, og det er derfor vi ikke har fått fikset dette problemet ennå.

Det er nærliggende å se kravet om åpenhet rundt forsøk i sammenheng med det generelle åpenhetskravet som den digitale revolusjonen har ført

med seg. I ytterste konsekvens betyr det at alle forskningsresultater burde publiseres steder der de kan leses gratis av alle – såkalt åpen tilgang – noe som vil medføre store endringer i dagens publiseringsmodell.

– Jeg synes åpen tilgang er kjempebra, og jeg tror at ulovlige tiltak som *Scihub*⁴ er uunngåelige konsekvenser av de helt idiotiske systemene vi har for å forvalte kunnskap i academia. Du vil aldri kunne stoppe ulovlig deling av forskningsresultater, det toget har gått. Det interessante med åpen publisering er at alle nå er blitt mye mer klar over kostnaden ved å publisere i et tidsskrift. Før var den prisen gjemt i abonnementsprisen, men om du må betale enhetsprisen på forhånd, to–tre tusen dollar, da vet du hva du betaler. Og det setter i gang en samtale om hvorvidt kunnskapsforvaltningen som tidsskriftene leverer, er verdt det den koster. Er de en verdifull portvokter? Og ikke minst,

4 Russisk-basert nettsted drevet av pirater/aktivister/idealister som gjør vitenskapelige artikler fra alle databaser og tidsskrifter gratis tilgjengelig for hvem som helst. Goldacre har stor tro på nettets demokratiske opplysningspotensiale, og uttrykte blant annet begeistring for historien om en engelsk 15-åring med Crohns syndrom, som hadde satt seg inn i forskningsmetodikk ved å lese seg opp online, skaffet seg artikler via *Scihub*, og pekt ut hull i dem som ikke var oppdaget av fagfellene.

Ben Goldacre vil at alle fullførte forsøk skal gjøres tilgjengelig, med tilbakevirkende kraft: – Vi må ikke bare finne ut hvor godt framtidige medisiner virker, men også dem vi bruker i dag, sier han.

jobber de godt nok redaksjonelt? Mer og mer tyder på at de ikke gjør det.

Ved siden av å jobbe med Alltrials, skrive kritiske bøker om vitenskapelig praksis og legemiddelindustrien, og reise rundt og snakke på forskningsseminar og konferanser som TED (en kjent produsent av populærvitenskapelige foredragsvideoer på nett), er Goldacre engasjert i *Compare Trials*, en undersøkelse som sporer «outcome switching» i de fem viktigste medisinske tidsskriftene. I tillegg til at forsøk holdes skjult for offentligheten, er det nemlig ofte slik at publiserte artikler feilaktig gjengir forholdet mellom det de opprinnelig skulle teste, og de funnene de fremhever i de endelige resultatene. På samme måte som med publiseringsskjevhet, kan disse praksisene skjule problemer med et medikament og framstille det som mer effektivt enn det virkelig er⁵. *Compare Trials* viste at de inkluderte forsøkene gjennomsnittlig bare

5 Et kjent eksempel er «Studie 329», der det ble underslått at medisinen Paxil ikke fikk positive utslag på noen av de forhåndsdefinerte parametrene, mens man i det stille la til tilleggsfunn som viste positive utslag i den publiserte studien. Først etter at Paxil hadde vært i bruk flere år, kom det for en dag at middelet ikke var mer effektivt enn placebo, og hadde farlige bivirkninger – noe som allerede var tydelig i de opprinnelige dataene før de ble vridd på.

– Noen forskere lider av en form for skjødesløshet.

gjenga 58,2 prosent av sine spesifiserte funn, og samtidig la til 5,3 nye funn uten redegjørelse per studie underveis mot publisering.

– I tillegg til å vise omfanget av feilrapportering, sendte vi et rettellesbrev til hvert tidsskrift som gjenga et klinisk forsøk feil, i et forsøk på å gjøre kunnskapsbasen etterrettelig. Vi sendte dusinvis av brev, de fleste av dem ble avvist, og flere av tidsskriftene oppførte seg veldig merkelig – jeg kan ikke beskrive det på noen annen måte enn barnslig. Jeg tror folk må begynne å spørre seg selv om akademiske tidsskrifter faktisk leverer de tjenestene de later som de gjør. I noen tilfeller gjør de klart ikke det – ikke bare i fagfellevalueringen før publisering, men også når det gjelder å formidle fagfellevaluering etter publisering. Du ser ofte tilfeller der de prøver å dekke over feil og hindre rimelig kritikk i å få plass og bli diskutert. Det vi ser nå, er slutten på et imperium – det romerske imperiets kollaps i dekadens. ■

Bevarer skog med papptrær

Hvem vet mest om skogforvaltning i Tanzania? Amerikanske collegestudenter eller lokale skogbrukere? Øyvind Nystad Handberg tror han har svaret.

AV ELIN REKDAL MÜLLER

Forslingsassistent Harriet Kivuyo tar en hvil sammen med en av sjåførene på turen rundt i Tanzania på feltarbeid. (Foto: Øyvind Nystad Handberg)

PROSJEKT:

Local forest use and conservation efforts: Framed field experiments in Tanzania

FORSKER:

Øyvind Nystad Handberg, doktorgradsstipendiat ved Handelshøyskolen på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

METODE:

hovedsakelig økonomiske felteksperiment, samt intervjuer av deltagerne

UUNNVÆRLIGE VERKTØY:

papptrær, penger og PC

– Jeg ville forske på skogbrukere og bønder i utviklingsland, for de er blant de mest sårbare gruppene i samfunnet, sier Øyvind Nystad Handberg. (Foto: Erik Norrud)

Det er vel på tide å innse det. At tradisjonelle labeksperiment med amerikanske collegestudenter som leker med penger, ikke så lett kan si noe om hvordan andre mennesker ellers i verden vil oppføre seg. Ta for eksempel en gjennomsnittlig skogbruker i Tanzania, hvor skogen hogges ned så altfor raskt. Her haster det med å bremse hogsten, og norske myndigheter er blant dem som gir penger til tiltak. Men om tiltakene virker, er mer usikkert. For hvordan tenker de som faktisk hogger ned skogen?

Dette og mer ønsket samfunnsøkonom Øyvind Nystad Handberg å finne ut av. Og den beste måten var å reise dit selv.

– Skogbrukere og bønder i utviklingsland er blant de mest sårbare gruppene i samfunnet. Derfor ville jeg forske blant dem, sier Handberg, som også har bakgrunn fra utviklingsstudier. For tiden er han i innspurten på doktorgraden sin ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

22 landsbyer på fire måneder

Handberg gjorde feltarbeid i Øst-Afrika på bachelor- og mastergraden, og var kjent i området. NMBU har dessuten et samarbeid med Sokoine University of Agriculture i Tanzania, så han kunne bruke nettverket der. Slik fant han sine to vitenskapelige assistenter, studentene Harriet Kivuyo og Lucas Kwiyegea.

– Jeg snakker ikke swahili, så jeg måtte ha hjelp. Det var dessuten viktig med en assistent av hvert kjønn, om noen skulle foretrekke å bli intervjuet av en person av sitt eget kjønn.

I fire måneder dro så Handberg og teamet landsbygda rundt på motorsykkel. I landsbyene levde de sammen med innbyggerne under enkle forhold. Det var viktig ikke å skape for

stor distanse mellom seg og deltagerne i eksperimentene.

– Totalt besøkte vi 22 landsbyer. Noen av dem var svært utilgjengelige, så motorsykkel var det beste fremkomstmiddelet. Å ankomme en liten landsby i en svart landrover med aircondition og siste nytt i utstyr ville virket fremmedgjørende på innbyggerne, og vi ville slitt mer med å bli akseptert, sier Handberg.

Små trær av papp utgjorde en sentral del av utstyret i de økonomiske felteksperimentene til Øyvind Nystad Handberg i Tanzania. (Foto: Erik Norrud)

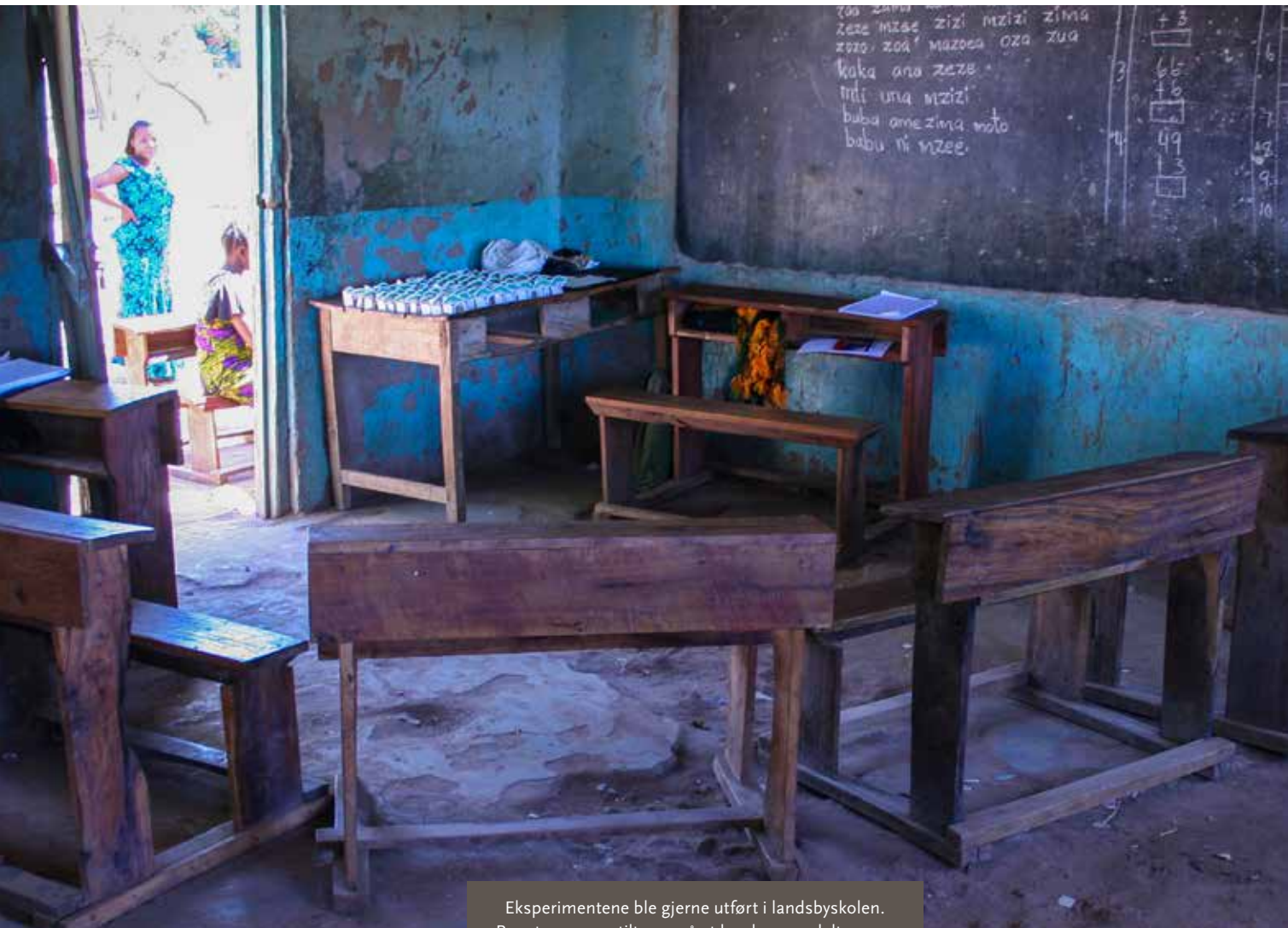
Papptrær

I Tanzania er 96 prosent av innbyggerne brukere av skog, og landet har innført flere tiltak for å redusere hogsten. Problemet er at konsekvensene av dem er lite utredet, og det ville Handberg gjøre noe med.

I landsbyene utførte han og assistentene ulike typer eksperiment som skulle etterlikne hogstreduserende tiltak som allerede er tatt i bruk. Et eksperiment gikk ut på å teste betaling på individnivå for å få folk til å hogge mindre skog. Da stilte Handberg opp minitrær laget av papp på et bord, gjerne inne i landsby-skolen. Etter en kort innføring og testrunde, skulle så deltagerne én etter én komme inn i rommet og «høste» av trærne, slik de ville gjort i virkeligheten. De fikk betalt 80 prosent av verdien for trær de lot stå og 100 prosent for trær de høstet. Betalingen var i ekte penger. I neste runde ble tilveksten, som et resultat av at ikke alt ble «hogget», lagt til, og deltagerne høstet på nytt. Etter noen runder ble de gjenstående trærne talt opp og penger delt ut. Også andre prosentsatser for å la trærne stå ble testet, fra 20 prosent til full kompensasjon.

– Dette er tiltaket vi fant som hadde minst effekt. Her har man før trodd at jo mer du betaler for å la trærne stå, jo bedre resultater får du, men det viser seg at det bare er opp til et visst nivå. Folk har uansett behov for å ta ut noe skog, så det går ikke å betale dem for å slutte helt med å hogge ned, sier Handberg.

Et annet tiltak Tanzania bruker for å begrense hogst, er skogforvaltning som hele lokalmiljøet utfører sammen, altså at man i fellesskap blir enige om hvor mange trær hver enkelt bør hogge. I tillegg har man tiltak hvor myndighetene pålegger bevaring, og hvor skogeiere blir straffet for ikke å overholde på-

Eksperimentene ble gjerne utført i landsbyskolen. Papprærne er stilt opp på et bord, mens deltagerne venter utenfor. (Foto: Øyvind Nystad Handberg)

leggene. Alle disse tiltakene ble av Handberg omgjort til eksperiment med papprær og testet blant landsbyboere.

– Tiltaket hvor lokalmiljøene i fellesskap tar avgjørelser om hogst, er det som fungerer best, da får man den laveste hogsten, sier han.

Lab vs. virkelighet

Målet med å bruke akkurat denne typen eksperiment var også å teste en relativt ny metode innenfor økonomisk forskning, såkalte *framed field experiments*, forklarer Handberg.

– Jeg ønsker å vise at *framed field experiments* – økonomiske felteksperiment – kan være et viktig hjelpemiddel for å avgjøre hvilke tiltak som kan lykkes. I tillegg til at det er ganske nytt

i økonomisk forskning, har det heller ikke vært særlig brukt i naturressursforvaltning. Her har man heller brukt laboratorieeksperiment for å teste mulige tiltak, sier samfunnsøkonomen.

Et labeksperiment tillater bedre kontroll av omgivelsene og av impulsene deltagerne får. Resultatene er oversiktlige og etterprøvbare. Men overførbarheten til virkeligheten utenfor er ikke like enkel. Et alternativ er randomiserte kontrollerte studier. Det kan for eksempel bety å gi mikrolån og opplæring i forretningsdrift til fattige kvinner i én gruppe landsbyer, men ikke i en annen. Da kan man over tid studere effekten av tiltaket der det ønskes innført. Men det er vanskeligere å kontrollere for tilfeldig ytre påvirkning, og resultatene er derfor mer usikre.

I tillegg til økt ressursbruk er det moralske betenkeligheter.

– Økonomiske felteksperiment er et slags møtepunkt mellom et labeksperiment og randomiserte kontrollerte studier. I økonomiske felteksperiment får deltagerne tilgang på en vare eller spesifikk informasjon som er relatert til livet deres utenfor. Da blir resultatene mer overførbare. Men siden det er et eksperiment, reduseres den direkte inngripenen i deltagerens liv, sier Handberg.

Fra fulle folk...

For at eksperimentene skulle bli så realistiske som mulig, ble utvalget blant landsbyboerne gjort helt tilfeldig, og alle typer innbyggere skulle være representert.

– Vi hadde med noen på eksperimentene som var så fulle at de ikke traff døra på veien ut. Vi hadde også deltagere med psykiske problemer. Men å ha et helt tilfeldig utvalg var så viktig at disse måtte med. De bor i landsbyen som de andre innbyggerne og høster også fra skogen, sier Handberg.

– Tiltaket hvor lokalmiljøene i fellesskap tar avgjørelser om hogst, er det som fungerer best.

I fire måneder bodde Øyvind Nystad Handberg sammen med landsbyboere i Tanzania som også deltok i eksperimentene hans. (Foto: Harriet Kivuyo)

Forskerlaget i møte med landsbyledere for å plukke ut deltagere til eksperimentene. Lucas Kwiyege stående og Harriet Kivuyo sittende i midten. (Foto: Øyvind Nystad Handberg)

For å teste validiteten på eksperimentene ble det gjort intervjuer av alle deltagerne. De ble spurt om rutiner for egen bruk av skogen i hverdagen.

– Svarene vi fikk her, korresponderte i stor grad med hvordan de hadde gjort det i eksperimentet. Derfor mener vi at resultatene våre kan overføres til hvordan skogen blir brukt i virkeligheten, sier han.

Eksperimentene hadde full kjønnsbalanse, med like mange kvinnelige som mannlige deltagere. Men i motsetning til hva tidligere forskning har vist, var ikke kvinnene de beste skogsbevarerne.

– De høstet i gjennomsnitt mer enn menn. Det går imot synet på at kvinner lever mer i pakt med naturen. Dette kan skyldes at kvinnene er ansvarlig for det daglige husholdet som krever en viss mengde ved. Menn har ikke det samme ansvaret og kunne ta mer langsiktige hensyn om å bevare skogen, sier han.

Eierskap = suksess?

I bistandsprosjekter framheves det gjerne at

de som skal få bistand, må ha en følelse av eierskap for at et tiltak skal lykkes. Men det finnes ikke klare bevis for at det er slik, sier Handberg. Han mener dessuten at bistandsorganisasjonene ikke involverer deltagerne på alvor, men bare lar dem få en følelse av delak-

tighet. Det tar seg bra ut i prosjektbeskrivelsen og blidgjør dem som bidrar med penger.

– I et av eksperimentene testet jeg derfor også hvor viktig eierskap var. Deltagerne fikk velge hvordan betalingen skulle foregå. Hvis teorien stemmer, skulle de da høste færre trær, fordi de fikk mulighet til å påvirke litt. Men jeg fant ingen slik sammenheng. Det betyr at en svak form for deltagelse ikke er nok til å endre resultatene i et prosjekt. Enten kan man tenke at eierskap ikke betyr noe, eller så må man anta at deltagerne bør ha en større og mer reell mulighet til å påvirke for at de skal føle eierskap. Dette bør beslutningstagere ta hensyn til når de utarbeider prosjekter, sier Handberg.

Og det er absolutt en sjanse for at de som sitter på pengene, vil legge merke til funnene. Veilederen hans, professor Arild Angelsen, har vært involvert i arbeidet med et internasjonalt klimainitiativ kalt REDD+ (se faktaboks), og deler av feltarbeidet i Tanzania er finansiert herfra. Slik kan det altså gå til at Handbergs papprær kan bidra til en bedre bevaring av verdens skoger. ■

REDD+

Reducing emissions from deforestation and forest degradation, and enhancement of forest carbon stocks in developing countries

- en rekke klimatiltak for å få ned utslipp fra avskoging og skogforringelse i utviklingsland
- et insentivsystem der utviklede land gir økonomisk kompensasjon til utviklingsland som reduserer utslipp
- sentralt i de internasjonale klimaforhandlingene

Kilde: Wikipedia

20 nøtter

JAPANSKE ORD OG TERMAR

- a) Kva for enkel keramisk produksjonsmetode vart utvikla på 1500-talet for å «demokratisere» dei tradisjonelle tesseremoniane?

- b) Kva er namnet på dei risstrå-vovne golvmattene som kjenneteiknar japanske bustader – og som ofte også tener som måleining for arealet deira?
- c) Kva kallast den alternative behandlingsmetoden som består i at healeren plasserer hendene sine over eller lett oppå pasienten?
- d) Kva blir mat – gjerne fisk eller grønnsaker – som er panert og fritert, kalla i det japanske kjøkenet?
- e) Kva kallast presentasjonsforma der det er lov å vise maksimalt 20 bilete og snakke i maksimalt 20 sekund om kvart av dei?

FRÅ JAPAN

- a) Raku
b) Tatami
c) Reiki
d) Tempura
e) Pecha kucha

RAS OG SKRED I NOREG

- a) I kva for bygd gjekk det i 1893 eit kvikkleireras der 116 menneske miste livet?
- b) Kva for institutt har det nasjonale ansvaret for å utvikle fagekspertise for å vurdere snøskredfare?

- c) Det har vore mykje snakk om det kommande raset frå fjellet Mannen dei siste åra. Kva for dalføre ligg Mannen i?
- d) Kor skjeddde ulykka som i 1986 kravde 16 liv, då eit kompani med ingeniørsoldatar vart teke av snøskred?
- e) I kva for bygd i Stryn kommune miste til saman 136 menneske livet i to rasulykker i 1905 og 1936?

RAS OG SKRED

- a) Verdal
b) Norges Geotekniske Institutt
c) Romsdalen
d) I Vassdalen
e) Loen

JERNBANE

- a) Kva for engelskmann leia arbeidet med Norsk Hoved-Jernbane frå Oslo til Eidsvoll på 1850-talet – og var soneson til «damplokomotivets far»?
- b) Kva for framkomstmiddel som ikkje er eit tog, går likevel på skjener og er tradisjonelt blitt drive fram med hand- eller fotkraft?
- c) Kor ligg Norsk Jernbanemuseum?

- d) 19. mai 1977 gjekk siste direktetoget mellom dei to byane som den legendariske Orientekspressen først og fremst vart forbunden med. Kva for byar?
- e) Kva for bane vart som første persontrafikkstrekning i Noreg sett ut på anbod i 2006?

JERNBANE

- a) Robert Stephenson (fartaren var George Stephenson)
b) Dresden
c) På Hamar
d) Paris og Istanbul
e) Gjøvikbanen

KVINNESTEMMER

- a) **Kven er dette?**
- b) Maria Callas, Sissel Kyrkjebø og Kate Bush har kanskje ikkje så mykje til felles, men dei syng alle i det høgaste/lysaste stemmeleiet – som er?

- c) Den spanske operastjerna Montserrat Caballé er for mange best kjend for duetten ho gjorde med Freddie Mercury. Kva heitte songen?
- d) Kva for album med Radka Toneff på vokal og Steve Dobrogosz på flygel vart i Morgenbladet i 2011 kåra til tidenes beste norske plate?
- e) Kva år fekk norske kvinner allmenn stemmerett ved stortingsval?

KVINNESTEMMER

- a) Aretha Franklin
b) Sopran
c) Barcelona
d) Fairytale
e) I 1913

SVAR:

Siteringer:

ETIKK, TAKK

«Hver tiende doktorgradskandidat er villig til enten å falsifisere, fabrikere eller utelate data i sitt arbeid. Det er utrolig.»

Petter Aaslestad refererte under sin tale på Forskerforbundets forskningspolitiske seminar til Bjørn Hoffmans undersøkelse om forskningsetiske holdninger blant ph.d.-kandidater.

«Det oppsiktsvekkende er at én av ti innrømmer det!»

Torbjørn Røe Isaksen uttrykte større sjokk over hvor dumme noen av landets fremste fremstår ved å innrømme at de kan tenke seg å jukse.

«Obskure etikkbøker, som bare etikere leser, stjeles 50 prosent oftere fra biblioteket enn andre bøker.»

Forventningene våre til forskere bør kanskje justeres en tanke hvis ikke engang de forskerne som dedikerer sine liv til å reflektere rundt etiske spørsmål handler mer etisk enn andre, mener filosof Knut Jørgen Vie. (Agenda magasin)

GUNNAR KARLSEN

Medlem nummer: 40050387

STILLING: førsteamanuensis i filosofi ved Universitetet i Bergen

UTDANNING: doktorgrad i filosofi ved Universitetet i Bergen

KARRIEREMÅL: å gjøre en best mulig jobb, og så får det følge av innsatsen hvor man ender opp

Null utsikt – full innsikt

– Hva jobber du med akkurat nå?
– Denne uka er høstens travleste, med avsluttende undervisning på ex.phil. Til våren kan jeg forske mer, spørsmålet er: Hvorfor oppfatter vi naturen som vakker?

– Hvor tenker du best?
– På kontoret mellom 8 og 16. Med små barn er det min eneste sjanse til å sitte med lukket dør og arbeide.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?
– Jeg har jobbet mye med Maurice Merleau-Pontys *Persepsjonsfenomenologi*. Den er til tider ugjennomtrengelig, og jeg kan ikke si meg ferdig med den ennå.

– Hva skal til for å bli en god førsteamanuensis i filosofi?
– Filosofi er hardt arbeid. Man må være villig til å bruke tid og energi på å sette seg grundig inn i problemer. De færreste kommer lett til det.

– Hva er tabu i ditt arbeid?
– Å være forutinntatt. Det er lett å la seg blende av én filosofisk posisjon. Men tror man kun én filosof kan svare på et spørsmål, leter man etter ting som ikke er der.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?
– Et ganske vanlig kontor som er akkurat ryddig nok til å jobbe i. Utsikt mot bygården tvers over gaten. Man må bli professor for å få bedre utsikt her.

– Om du kunne ha tilbrakt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hva ville du ha valgt da?

– I analytisk filosofi som jeg driver med, er det rundt ti toppmiljø i verden. Jeg velger nok Berkeley i California over Oxford, mest for å unngå regnet.

– Om du måtte ha valgt deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på da?

– Medisin. Jeg tiltrekkes av kombinasjonen håndverk og fagkunnskap.

– Hvilket tiltak ville du ha gjennomført om du var kunnskapsminister?

– Forenkle søknadsprosessen om midler i humaniora. Det er ikke samsvar mellom innsatsen her og beløpet man får. Og så må skoleleksene fjernes, de har ingen effekt.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Jeg leser gjerne mer om andre forskere eller forskningsmiljø som utmerker seg.

♦ AV ELIN REKDAL MÜLLER

PhD Comics

1%

PERCENTAGE OF VOTES THAT WOULD HAVE TIPPED THE ELECTION TOWARDS HILLARY CLINTON.

Source: fivethirtyeight.com

44.4%

PERCENTAGE OF ELIGIBLE U.S. CITIZENS THAT DIDN'T BOTHER TO VOTE IN THIS ELECTION.

Source: electproject.org

Historier om selvmord

Skjønnlitteraturens kraft svekkes når den her legges på terapibenken.

Ti bøker. Ti fortellinger om selvmord og selvmordsforsøk. «Jeg forsøker å forstå, så langt det lar seg gjøre, hvordan det er å være den andre», skriver Eivind Normann-Eide i forordet til sin nye bok, *Skjønnlitterære selvmord*. Han er spesialist i klinisk psykologi og forsker, med lang erfaring fra selvmordsforebyggende arbeid.

Og «de andre» er i dette tilfellet hentet fra fiksjonens verden, fra fortellinger som *Unge Werthers lidelser* (1774) av Johann Wolfgang von Goethe til *Selvord* (2007) av Édouard Levé. I enkelte av bøkene, som i *Hav av tid* (2002) av Merete Morken Andersen, er det de som blir igjen, som bærer fortellingen. Men i hovedsak er det de som begår selvmord, eller som vurderer å gjøre det, som er hovedpersonene.

Rundt 530 mennesker tar livet sitt hvert år her i Norge. Det er tre ganger så mange som de som dør i trafikken. Enda flere forsøker å ta livet av seg. Og rundt alle disse finnes de som er redde for hva noen de er glade i, kan bestemme seg for å gjøre. Selvmord angår med andre ord veldig mange av oss. Og Normann-Eides bok henverder seg til oss alle.

Spørsmålet er om skjønnlitteraturen også kan belyse det vi i dag vet om risikofaktorer for selvmord, og samtidig overskride faktakunnskapen med en innsikt som berører, spør Normann-Eide. Han viser blant annet til den amerikanske filosofen Martha Nussbaums forskning på skjønnlitteraturens betydning for vår evne til å sette oss inn i andres liv.

Gode forfattere evner å foregripe faglitteraturen, med nyanser i karakterenes liv og psykologi som går utenpå enhver journal og vitenskapelig artikkel, skriver han videre.

Det begynte som et essay til antologien *Signatur – Nye norske stemmer* i 2014. Her skrev Normann-Eide med utgangspunkt i fem dypdykk i skjønnlitteraturen. I boken som nå foreligger, har han altså hentet inn ytterligere fem verk, samtidig som han har utvidet diskusjonen rundt de fem opprinnelige. Gjennom hele boken lar han således de ti skjønnlitterære verkene gå hånd i hånd med en gjennomgang av relevant forskning og rådende teori på området. Det er et lettfattelig og informativt overblikk vi får, der det hele munner ut i en omtentksom liste over hvor man kan søke hjelp.

Men det er da også her Normann-Eides prosjekt

vekker motstand i undertegnede. Jeg opplever at noe gikk tapt på veien fra essay til bok. I førstnevnte fikk skjønnlitteraturen det meste av oppmerksomheten. I boken er det som om de litterære figurene reduseres til caser i et forelesningsmanus, til litt for gode og nyttige eksempler på rådende teorier om selvmord og risiko. Det blir noe instrumentelt over den litterære lelingen.

Jeg innser imidlertid at det er som kliniker, og ikke litteraturviter, Normann-Eide skriver, og at det da kan være vanskelig å la være å krysse av på sjekklisten over symptomer og risikofaktorer etter hvert som han leser. At historiene henger på grep for en psykolog, er muligens også en honnør til forfatterne. Men det blir for friksjonsløst, et en-til-en-forhold mellom fiksjonen og virkeligheten, der skjønnlitteraturens magi som noe overskridende, ekspanderende, blekner.

Det betyr ikke at det er en dårlig bok Normann-Eide har skrevet. Gjennomgangen av de ulike litterære verkene er gjennomarbeidet og matnyttig, og utvalget favner bredt. Og kanskje hadde jeg vært mer velvillig innstilt til prosjektet om boken bare hadde hett *Selvord*, der det aldri var meningen at de skjønnlitterære skikkelsenes liv skulle være noe annet enn gode eksempler på reelle sårbarhetsfaktorer. Bruker man figurer fra fiksjonens verden til å belyse selvmordsproblematikk, slipper man jo også unna spørsmål om anonymisering og personvern. Samtidig opplever jeg de tilfellene der Normann-Eide henter eksempler fra det virkelige livet, som like engasjerende, det være seg eksempler på selvmord fra Golden Gate Bridge i San Francisco eller omtaler av musikerne Kurt Cobain og Ian Curtis' selvmord.

Jeg spør meg riktignok nderveis om alle selvmordsforskere verden over er enige i alt, eller om det også på dette feltet er ulike skoler og motstridende teoretiske diskusjoner? Normann-Eide peker på at til tross for en mangedobling i antall studier, og økt oppmerksomhet på forebygging og behandling, ser vi i vår del av verden ingen betydelig reduksjon i antall mennesker som tar sitt liv. Behandlingsapparatet kommer med andre ord for ofte til kort. Tanken om at skjønnlitteraturen kan gi ny innsikt i menneskers aller innerste, er i så måte en god tanke. Men da må nok litteraturen møtes med en større undring og litt færre ferdige teorier.

AV SIRI LINDSTAD

Alle må med

Bok som utfordrer på fakta om forbruk, men ikke på hvordan faktaene presenteres.

GUNNAR VITTERSØ, ANITA BORCH, KIRSI LAITILA OG PÅL STRANDBAKKEN (red.)
Forbruk og det grønne skiftet
Novus forlag, 2016
214 sider
Veil. pris: kr 265

Det grønne skiftet var fjorårets mest brukte nyord. Vi liker med andre ord å snakke om klimasatsinger, for det ligger jo ikke akkurat et skifte i å sette opp drivstoffavgiften noen usle øre. Nei, skal det bli mer enn prat, må vi sette i gang alle som en, for det ligger heller ikke et skifte i å stole på ny teknologi eller den tankegangen som kalles for «grønn vekst», hevder forbruks- og miljøforskerne i boka *Forbruk og det grønne skiftet*. Snarere er det slik, leser vi der, at tross alle gode forsetter har grønn økonomi vært med på å forsterke miljøproblemene. Vi kjøper varmpumper, men øker innnetemperaturen. Vi sparer strøm på bedre isolering, men også penger – som vi bruker på en ekstra Syden-tur. «Rebound»-effekten kalles det. Så noe helt annet må til, nemlig en økologisk økonomi, og det vil si et systemskifte. Det grønne skiftet må bli et virkelig skifte. Så noe helt annet må til, nemlig en økologisk økonomi, og det vil si å ikke lenger forsøke å redusere symptomene, men innføre et systemskifte. Vi har ikke råd til annet! Dette har vi jo hørt fra mange andre sektorer, at det å kun drive med symptomreduksjon like gjerne kan være til skade som til gagn. Nå får vi det

vist på miljøspørsmålet, med tall og grafer. Og grunnen til at det blir slik, er at vi befinner oss midt i en forbruker-kultur. Det er jo så mye fint å eie, og så mange artige steder å dra. Verken styresmakene eller vi forbrukere slipper derfor unna her. «Hvordan vi tilpasser vårt forbruk, vil være helt avgjørende for om det grønne skiftet lykkes», står det å lese i bokas innledende kapittel. Skiftet angår oss alle.

Det er kapittel nummer to som viser hvor utfordrende problematikken er. Her introduseres vi for teorier som forteller hvordan grønn økonomi eller «business as usual» fungerer, og hvorfor et radikalt skifte i vår virkelighetsforståelse er nødvendig. Slikt er det lett å lukke ørene for, for er det ikke litt svevende? Litt vel idealistisk? Derfor umulig? Men så kommer artiklene på rekke og rad, som alle ser på konsekvensene av vår forbrukeratferd fra et miljøperspektiv, og som seg hør og bør for empiriske undersøkelser presenteres vi her for statistikk og tabeller, og til slutt er det temmelig entydige konklusjoner å trekke: Overalt øker energibruken. Vi reiser og vi kjøper og fornyer, og spesielt øker energibruken i forbindelse med fritiden. Alle artiklene viser at teknologioptimisme kan være en farlig sovepute, for det er sjelden slik at den gjennomgående digitaliseringen av samfunnet fører til redusert produksjon og forflytning av fysiske ting. Det vi for eksempel kvitter oss med på brukmarkedet, tar vi igjen ved å gå i butikken og kjøpe nyere og bedre. Import av klær har økt med 67 prosent de siste 20 åra, elektronisk avfall er den raskest voksende avfallshaugen. Når det gjelder antall flyreiser, er nordmenn – når vi ser bort fra befolkningen på øystater som Island – verst. Er det ikke på tide å si at dette er tankeløs galskap? Ja, burde vi ikke lære oss til å finne andre måter å bruke tid, penger og evner på? Gjøre det kult å lære seg språk eller tango eller å dra på indre reiser? Alle må bidra, det er hva boka viser. Den viser det stort sett på en tørr og saklig måte, det vil si på en måte som sjelden appellerer. Så også her bør vi jo tenke litt nytt: Hvordan skape større engasjement for jordklodens viktigste sak?

AV AASNE JORDHEIM

Akademia vs. norsk skole?

Godt bidrag til norsk skolehistorie kommer litt i skyggen av bokens samtidskritikk av akademia.

MERETHE ROOS

Kraften i allmenn dannelse. Skolen som formidler av humaniora.

Bidrag til en historisk lesning.

Portal Akademisk, 2016

181 sider

Veil. pris: kr 349

Merethe Roos, førsteamanuensis ved Høgskolen i Sørøst-Norge, har teologi- og kirkehistorisk bakgrunn.

Forskningsobjektet til boken er norsk skoles utvikling og samfunnsrolle på 1800-tallet, og historien leses gjennom lovtekster, avisinnlegg, periodiske skrifter og bøker fra sentrale kirkehistoriske, samfunnsmessige og politiske aktører i en periode da den norske skoles samfunnsoppdrag ble en kamparena for ulike kirkelige, sekulære og politiske krefter om hva som skulle utgjøre den allmenne dannelse. Den mest sentrale kampen stod om hva som skulle leses, og også hvordan det skulle leses i den norske skolen, med ideene om det personlige ansvar i Immanuel Kants tekst «Hva er opplysning?» som en tilbakevendende størrelse i Roos tekst. Tekstene underkastes en *phronetisk* lesning, «en pragmatisk styret fortolkning af de iakttagne praksiser», som fremstilles som et alternativ til tidligere lesninger av norsk skolehistorie ved å vektlegge historisk og tekstlig kontekst, uten at jeg ser at dette skulle bety noe annet enn et helt ordinær, om enn moderne, hermeneutikk. Men kanskje er begrepet

valgt fordi *phronesis* også oppsummerer det Roos anser som skolens oppdrag, nemlig å lære «praktisk visdom og praktisk etikk»? Mye her krever mer enn allmenn kompetanse om norsk skolehistorie, men Roos er flink til å gå i dialog med eksisterende forskning. Boken er også eksplisitt ment som et supplement til en eksisterende forskningslitteratur, og i så måte kan jeg godskrive forfatterens ambisjon om at boken skal være «et bidrag til kirkehistorieskriving, like mye som den tar mål av seg til å bidra inn mot allmenn idéhistorie, skolehistorie og forståelse av norsk historie overhodet».

Men Roos har flere ærender, og tittelen «Kraften i allmenn dannelse» er først og fremst et tilsvaret til den nesten utålelige defensive spørsmålet «Hva skal vi med humaniora?» fra humaniora-rapporten fra 2014, en rapport Roos stadig vender tilbake til og kritiserer i lys av sine historiske funn. Roos skriver at «tradisjonelle humanistiske fagmiljøer ved universitetene har lenge neglisjert det potensialet skolen har som arena for dannelse og forvaltning av humanistisk kunnskap» og advarer mot at den fundamentale og livsnødvendige kunnskapen humaniora gir oss, skal bli et anliggende for «akademia alene». Skolens «kraft» er i denne sammenheng en forlengelse av idealene på 1800-tallet, i fornyet språkdrakt: Den kan gi elevene et nivå av *literacy* som skal gjøre dem klare for *citizenship*. Selv om dette er begreper som er befestet i norsk forskning, må jeg innrømme at tærne krøller seg når forfatteren velger engelske ord for å uttrykke sine to kanskje mest sentrale poenger. Dessuten er jeg langt fra overbevist om at hun har rett. Står virkelig akademia så fjernt fra skolen som hun gir inntrykk av? Følelsen av en viss stråmannsargumentasjon øker når Roos innledningsvis lover å «synliggjøre at argumenter som måtte benekte teologiens akademiske berettigelse i beste fall er historieløse, i verste fall i besittelse av en fullstendig mangel på samfunnsforståelse overhodet». Er det virkelig et typisk trekk i den akademiske diskurs å benekte teologien, forstått som vitenskapen om religion? Det tror jeg ikke noe på.

AV KJETIL VIKENE

NYE BØKER AV FORSKERE

INGUNN IKDAHL OG VIBEKE

BLAKER STRAND (red.)

Rettigheter i velferdsstaten. Begreper, trender, teorier

Gyldendal Akademisk, 2016

304 sider

Veil. pris: 429

Velferdsstaten er i stor grad bygd på rettigheter, og rettighetsfestingen er både tilbudet og kritisert. Boka retter oppmerksomheten mot hvordan rettigheter kan analyseres og forstås. Boka har elleve bidragsyttere, og redaktørene bidrar med egne kapitler. Ik Dahl er førsteamanuensis ved Institutt for offentlig rett, mens Blaker Strand er førsteamanuensis ved Norsk senter for menneskerettigheter, begge ved Universitetet i Oslo.

DAG JØRGEN HVEEM

Personlig økonomi – juss

Fagbokforlaget, 2016

584 sider

Veil. pris: kr 599

Boka er ment for både fagfolk og folk flest, og tar for seg sentrale emner innenfor personlig økonomi, eksempelvis familieøkonomi, pensjon, trygd, lån og gjeldsproblemer. Det er lagt opp til at denne boka og Trond Døskelands bok *Personlig finans* skal komplettere hverandre, men de skal også kunne leses uavhengig av hverandre. Hveem er høyskolelektor på Handelshøgskolen BI, advokat og bachelor i bank og finans.

GUNN IMSEN

Hva er pedagogikk?

Universitetsforlaget, 2016

160 sider

Veil. pris: kr 199

Boka gir en innføring i hvordan pedagogikkfaget har vokst fram som en samfunnsvitenskapelig disiplin i Norge, hva som er de viktigste temaene, og hvilke forskningsmetoder faget benytter. Det finnes ingen fasit på hva som er riktig oppdragelse og opplæring, og forfatteren løfter fram de vanskeligste spørsmålene som pedagogikken skal forsøke å besvare. Imsen er professor i pedagogikk ved Pedagogisk institutt, NTNU i Trondheim.

Holder maskineriet i gang

Administrasjonen er ikke rusk i maskineriet, men en nødvendig tilrettelegger for god forskning og utdanning.

Forskerforbundets forening for teknisk-administrativt ansatte (FFTA) feiret nylig 50 år. Om lag 150 medlemmer var samlet under Bristols prismekroner til jubileumsseminar med faginnlegg og debatt, retrospektiv mimring, framtidsrettet tenking, fest og sosial nettverksbygging. Det var hyggelig, og det var bra!

FFTA så dagens lys i 1966 og fikk den gang navnet FALUH (Foreningen for administrative ledere ved universitet og høyskoler). Antallet administrative stillinger med krav til høyere utdanning økte utover 60-årene, i takt med universitetenes – og etter hvert høyskolenes – framvekst. Derfor ble tilsetting i administrative stillinger på denne tiden raskt en alternativ karrierevei for akademikere. I forløperen til Forskerforbundet, Embedsmennenes Landsforbund, var jurister, universitetsbibliotekarer og administrative ledere (embedsmenn) blant de mest sentrale drivkreftene. Til sammen utkrystalliserte det seg et behov for en egen forening for ledere og andre administrativt ansatte i stillinger med krav til høyere utdanning, altså FALUH. (Viktig kilde for dette avsnittet: Yngve Nilsens bok *En sterk*

stilling? Norsk forskerforbunds historie 1955–2005.)

Forskerforbundet var fram til slutten av 90-årene et konglomerat av profesjonsforeninger: flere for ulike grupper vitenskapelige tjenestemenn, fagbibliotekarer, administrativt ansatte, ansatte ved ingeniørutdanningene, lærerutdanningene og så videre. Forskerforbundet var der-

med ofte representert med flere foreninger ved forhandlings- og medbestemmelsesbordene. Det vokste fram et behov for å samle trådene og bygge opp Forskerforbundet til en mer enhetlig og profesjonell arbeidstakerorganisasjon. I januar 1999 ble alle foreningenes medlemmer samlet under én paraply, Forskerforbundet. FALUHs medlemmer, som i mellomtiden var omdøpt til FAP (Forskerforbundets forening for administrativt personale), gikk fra da av inn i et tettere organisa-

torisk samliv med våre kolleger i vitenskapelige stillinger. De lokallagene vi kjenner i dag, er et resultat av denne fusjonen, og vi kjenner alle til den styrken og posisjonen Forskerforbundet har fått gjennom dette. I universitets- og høyskolesektoren er vi den største arbeidstakerorganisasjonen. Vi blir hørt og er synlige på de arenaer der vi representerer forbundets medlemmer.

Forskerforbundet kjennetegnes av en relativt heterogen medlemsmasse. Vi som har valgt

AV KRISTIN DÆHLI,
tillitsvalgt i Forskerforbundet ved NTNU

«Hvert fjerde medlem i Forskerforbundet er tilsatt i teknisk-administrative stillinger.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

«Forskerforbundet var fram til slutten av 90-årene et konglomerat av profesjonsforeninger.»

Forskerforbundet som vår arbeidstakerorganisasjon, har det til felles at vi er kunnskapsarbeidere, har høyere utdanning og jobber med eller for forskning, utdanning og/eller formidling. Hvert fjerde medlem i Forskerforbundet er tilsatt i teknisk-administrative stillinger. Ansatte i TA-stillinger utgjør dermed en betydelig del av medlemsmassen.

Navnet Forskerforbundet kan oppfattes misvisende i den forstand at det peker mot et forbund utelukkende av og for forskere. Mange spør seg derfor hvorfor ansatte i TA-stillinger er medlemmer. Svaret ligger langt på vei i forbundets historie, samt i arbeidsprogrammet som viser hva og hvem Forskerforbundet ivaretar.

FFTA er i dag en av ni fagpolitiske foreninger i Forskerforbundet. FFTA har ikke lenger en rolle i å representere medlemmene i medbestemmelsesorganer etter Hovedavtalens bestemmelser. Den rollen ivaretas av tillitsvalgte i lokallagene. FFTA har imidlertid fortsatt en viktig rolle som pådriver for å fremme karriere- og lønnspolitikk for sektorens TA-ansatte.

FFTA har gjennom sine 50 år gjort en betydelig jobb for å bygge nettverk og synliggjøre medlemmenes betydning i sektoren. En ting er det enkelte medlems personlige nytte og glede av dette nettverket. Like viktig må det være for arbeidsplassene våre at FFTA skaper gode, faglige arenaer for å utveksle kunnskap og gi inspirasjon til å styrke kvaliteten og utvikle effektiviteten i det administrative apparatet.

«Hvorfor sa de ikke i det minste unnskyld?»

Om hvorfor sjefen er en dritt

Vårseminaret er FFTAs mest etterspurte arrangement. Det er et årlig seminar som går over to-tre dager og arrangeres på ulike steder i landet. Programmet har et solid faglig innhold, i kombinasjon med sosialt og nettverksbyggende påfyll. Mange har startet sin karrierevei i sektoren ved å delta på vårseminaret. Disse sitter etter hvert i ledende stillinger ved utdanningsinstitusjonene, i direktorat, departement eller forskningsråd. Treffer vi de eldste av FFTAs medlemmer, blir de blanke i øynene og får brede smil når noen nevner det legendariske vårseminaret på Godøy. I tillegg til ledelsesfaglig program og diskusjoner skal nattlige roturer og badeopplevelser ha gitt grobunn for langvarig vennskap og kollegialt nettverk. Tillitsverv i FALUH/FAP/FFTA har for mange vært en døråpner for en interessant karrierevei.

I midten av oktober samlet FFTA sine medlemmer til 50-årslag. Jeg var der og opplevde at jubileumsseminaret befestet TA-ansattes rolle og FFTAs legitimitet for å ivareta deres interesser. Statssekretær Bjørn Haugstad innledet med å peke på de store linjene i samfunnets utfordringer, og konkluderte med at det må utvikles gode administrative støttesystemer for å løse disse utfordringene. Han eksemplifiserte dette ved å si at forskerne trenger administrativ kompetanse og hjelp til å utforme gode EU-søknader. Han sa tydelig ifra om at «Universiteter eller høyskoler som underinvesterer i teknisk/administrativt ansatte, underleverer på forskning og utdanning».

Rektor ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Curt Rice, fortsatte med å oppfordre administrativt ansatte til å bli flinkere til delta i den offentlige debatten med den kompetansen de har: «Offentlige debattarenaer er ikke forbeholdt våre kolleger i vitenskapelige stillinger».

«Navnet Forskerforbundet kan oppfattes misvisende.»

Administrativt ansatte omtales ofte som unødvendige byråkratiske rusk i maskineriet. Da er det viktig å minne om at de administrative oppgavene ikke er der for at de skal fungere som hemmende rusk i maskineriet, men for å tilføre oljen som får maskineriet til å holde det gående. Administrasjon og tekniske støttefunksjoner er fagekspertise på sine områder, som bidrar til å styrke og bygge opp under primæroppgavene forskning, utdanning, formidling og øvrig kunnskapsutvikling.

I tråd med Haugstad og Rice er jeg overbevist om at FFTA og Forskerforbundet har en viktig rolle framover for å fremme og styrke rollen til TA-ansatte. Ikke for TA-ansattes egen del, men som avgjørende for det som må til for å holde kunnskapsmaskineriet i gang og i utvikling.

Det ligger vel i alle store hierarkiske organisasjoners natur at sjefene ikke kan ha dyptgående innsikt i hverdagen til hver enkelt ansatt, og hvordan hver enkelt ansatt opplever jobben og arbeidsforholdet. Det er for mye for et menneske å ta inn

over seg, både intellektuelt og emosjonelt. Som sjef inntar man derfor maktmenneskets fugleperspektiv, hvor det som står tydelig frem, er organisasjonens rammer og strukturer og landskapet man skal navigere i. Som maktperson fjerner man seg fra de sosiale båndene som eksisterer på de ansattes nivå, mellom oss som arbeider tett sammen hver dag. Det gjør at situasjoner og handlinger kan fremstå svært ulikt for en sjef og en ansatt. Det fikk jeg oppleve da jeg var i ferd med å avslutte mitt arbeidsforhold ved Meteorologisk institutt, etter at jeg hadde blitt sagt opp fra en fast stilling som en del av omstillingsprosessen ved instituttet.

Jeg hadde ikke fått noen jobbtilbud ennå, og var forberedt på å gå arbeidsledig i noen uker eller måneder. Så, et par dager før jeg hadde min siste offisielle arbeidsdag, ble jeg tilbudt et seks måneders engasjement ved instituttet. Det hadde dukket opp uløste oppgaver i forskningsavdelingen som noen måtte ta hånd om. Det hele ble presentert som en god nyhet, og jeg ble forsikret om at de ville jo så gjerne beholde meg. Jeg tror sjefene på instituttet var glade for å kunne gi meg tilbudet, og de trodde nok at jeg også ville bli glad. Fra deres perspektiv så de arbeidsoppgaver som skulle løses, og en person som kunne løse dem, og så regnet de med at her måtte alle parter bli fornøyde.

Fra mitt perspektiv fortonte det seg ganske

annerledes. Det var åpenbart at dette løste et problem som de hadde, og det var jo fint for dem. Men jeg ble altså, helt på tampen, tilbudt en jobb med mye dårligere vilkår enn den de akkurat hadde sagt meg opp fra. Selv om jeg syntes det var et skammelig tilbud, kunne jeg ikke velge å takke nei. Da ville jeg miste retten til dagpenger fra NAV. Jeg sto med lua i kjeften og hendene bundet på ryggen. Jeg kunne ikke gjøre annet enn å svelge stoltheten, nikke og neie. Inntil da hadde jeg ikke følt meg dårlig behandlet i forbindelse med oppsigelsen, men dette var som å få en ørefik.

Jeg var opprørt, og ganske sjokkert. Hvorfor kunne de ikke bare latt meg gå i fred, jeg hadde vel vært gjennom nok nå? Hvorfor sa de ikke i det minste unnskyld? Forsto de ikke hvor ydmykende dette var for meg? Hvordan var det mulig å ikke forstå det?

De innså kanskje ikke at de oppførte seg som drittsekker.

Men de burde ha forstått det. Selv om det er både naturlig og nødvendig for en sjef å innta fugleperspektivet, er det også viktig å lande med jevne mellomrom, og studere landskapet fra en annen vinkel.

Noe av det skumleste jeg vet om, er maktpersoner som ikke innser rekkevidden av sin egen makt. Som ikke forstår hvordan rollen som maktperson påvirker forholdet til andre mennesker og deres egen virkelighetsforståelse. Slike mennesker kan volde stor skade uten å innse det selv.

Hvordan det gikk med meg og jobben? Det er en lengre historie enn jeg har plass til her. Men jeg kan avsløre at jeg nå er fast ansatt som analytiker i Helse Nord, og gleder meg til å bli mamma i jula. Happy ending, med andre ord.

AV HANNE SIGRUN BYHRING, analytiker ved Senter for klinisk dokumentasjon og evaluering, Helse Nord @hsbyhring på Twitter

«Jeg sto med lua i kjeften og hendene bundet på ryggen.»

Gjesteskriventene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Hanne Sigrun Byhring, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Vindskeiv dekning

Forskerforums dekning av motsetningane mellom forskarar og næring er ubalansert, skriv Bjarte Bogstad ved Havforskningsinstituttet.

FORSKING OG RÅDGJEVING: I nr. 7–9 av Forskerforum har Havforskningsinstituttet (HI) og vår forskning som grunnlag for rådgjeving blitt mykje omtalt. Som leiar av lokallaget til Forskerforbundet og som forskar med lang bakgrunn i rådgjeving ønsker eg å kome med nokre kommentarar. For det første synest eg dekninga av motsetningane mellom forskarane våre og næringa på nokre punkt er vindskeiv og ubalansert, og for det andre har Forskerforum ikkje gitt lesarane sine den nødvendige bakgrunnen om det landskapet vi som driv med forskingsbasert rådgjeving om ressursforvaltning, ferdast i til dagleg. Det er trass alt eit lite mindretal av medlemsmassen som jobbar i dette krevjande, men spennande feltet.

Det eg først og fremst reagerer på når det gjeld framstillinga i Forskerforum, er mangelen på kritiske spørsmål til rollene og bakgrunnen til dei forskarane som blir løna av ulike næringsinteresser, både når det gjeld laks og sild. Dessutan kan ein lett få inntrykk av at organisasjonar som Pelagisk Dugnad representerer heile sildefiskerier, det er på ingen måte tilfelle. Når det gjeld sildebestanden, så har bestandsmålet etter at nr. 8 gjekk i trykken, blitt oppjustert med rundt 30 prosent etter ein metoderevisjon, noka tredobling slik Holst og Gangstad nemner i nr. 7, er det ikkje snakk om.

Rådgjevinga om hausting frå

AV BJARTE BOGSTAD, leiar av Forskerforbundets lokallag ved Havforskningsinstituttet

og bruk av havet har konsekvensar for mange ulike næringar og interesser: yrkesfiske, havbruk, oljenæringa, gruvedrift, turisme, sportsfiske og bruk av kysten til rekreasjon. Det er mange forskingsinstitutt, forvaltingsorgan og departement som er involvert i dette, og det er veldig viktig at det finst eit godt rammeverk for å kvalitetssikre og formidle rådgjeving. Vidare bør det vere eit klart skilje mellom forskingsinstitusjonar og forvaltingsorgan, slik ein for eksempel har mellom HI og Fiskeridirektoratet.

Sjølv om rammeverket er på plass, må den enkelte forskar og aktør i rådgjevinga ta ansvar for å ha den nødvendige rolleforståinga. Forskinga skal sjølvstendig vere fri, men når vi forskarar deltar i rådgjeving, må vi vere bevisste på kor grensa går opp mellom forskingsresultat og det som forvaltninga og politikarar skal handtere. Dette er ikkje alltid like lett, det kan vere freistande å synse om slike spørsmål på bakgrunn av eigen kunnskap og verdigrunnlag. Ei anna rolle ein kan ha, og som eg sjølv hadde no i oktober, var å vere forskar og samtidig medlem av ein norsk forhandlingsdelegasjon, i mitt tilfelle den norsk-russiske fiskerikommisjonen. Då skal ein

ta vare på sin eigen integritet som forskar samtidig som ein skal bidra til eit best mogleg resultat for fedrelandet.

For dei store fiskebestandane har ein i mange år eit internasjonalt system for rådgjeving og kvalitetssikring av desse. Rundt 90 prosent av norsk fangst kjem frå fiskebestandar som Norge deler med andre land (Russland, EU, Island, Færøyane, Grønland). Her har ein bygd opp eit godt rammeverk både for internasjonal kvalitetssikring av forskninga gjennom det internasjonale rådet for havforskning – ICES. Når ny metodikk er testa ut av ei ekspertgruppe, kan han takast i bruk før ein fagfellevurdert artikkel er ferdig publisert. Dialogen med fiskerinæringa er også sikra både gjennom formaliserte og regelmessige møte og kontakt/dialogforum saman med mykje uformell kontakt – og arrogansen som kanskje kan ha vore der ein gong, har vi i så fall for lenge sidan lagt av oss. Utan eit internasjonalt rådgjevingssystem hadde det vore svært vanskeleg å forvalte bestandar som er delt mellom fleire land, då ville nok 'våre forskarar seier noko anna enn dykkar forskarar' blitt eit tema i fiskeriforhandlingane på ein heilt annan måte enn i dag – vi er ikkje heilt fri for det no heller.

For havbruk har Norge vore eit føregangsland når det gjeld rådgjeving. Kvart år sidan 2011 har HI publisert ei risikovurdering av

norsk havbruk, i denne bidrar også fleire andre institusjonar. Det er eit stykke veg å gå for å etablere tilsvarende dialog som i fiskerinæringa, men prosessen med dette er i gang. I fiskeriforskning, forvaltning og næring er det etablert ei rimeleg bra felles forståing av at fisk er ein fornybar ressurs som må forvaltast bærekraftig, for havbruk ligg det enno ikkje ei tilsvarende felles forståing til grunn.

Det er generelt ein god ting at næringa også tilset forskarar, og vi ser at det blir fleire slike. Det er då viktig at ein på begge sider av bordet spelar med opne kort om kva datagrunnlag ein bruker, og kva interesser ein representerer. Som Erik Sterud nemner i nr. 9, må ein sjølvstendig også stille same kvalitetskrav til forskning finansiert av næringa som den som blir finansiert av den offentlege dersom resultatata skal behandlast som likeverdige når det skal gjevast råd. Derimot er det merkeleg at Frode Reppe som omtalar næringsvenleg forskning i same nummeret, ikkje tar inn over seg at det som nemnt over er mange andre næringar enn den han representerer, som blir påverka av bruk av og hausting frå havet. Normalt vil ikkje forskingsresultat vere positive for utøvinga av alle dei involverte næringane. Eg synest uttrykket næringsvenleg forskning bør gå i gløymeboka snarast, næringsrelevant forskning er eit mykje meir dekkande omgrep.

Til slutt vil eg oppmode Forskerforum om å gå nærare inn på politikarane (og forvaltninga) si rolle i og syn på slike saker, slik redaktøren er inne på mot slutten av leiaren i nr. 8.

«Forskerforum har ikkje gitt sine lesarar den nødvendige bakgrunnen.»

En teknisk-administrativ ræpp

Under 50-årsjubileet til Forskerforbundets Forening for Teknisk Administrativt ansatte (FFTA) ble det avholdt et bursdagsseminar på Hotel Bristol i Oslo 17.–18. oktober. Gunnar Furseth Klinge framførte følgende FFTA-ræpp under festmiddagen:

AV GUNNAR FURSETH KLINGE, styremedlem i FFTA og leder for internasjonalt kontor ved Høgskolen i Lillehammer

Fra Kristiansand i Sør til Tromsø i nord,
utgjør FFTA et mektig kor,
Vi er høyt utdanna, med spenst bak panna,
hvis forsker'n er bensinen, er det vi som er kanna,
Kunnskapsarbeider eller byråkrat,
vi kaller spade for spade og tar referat,
for noen må telle, veie og registrere,
andre gå med post og arkivere,
noen må legge saksmapper på plass,
det er nok å gjøre i Humboldts palass,
utbetale lønn og skrive kontrakt,
utvikle en webside i all sin prakt,
klippe en plen, skrive et notat,
administrere og bestille mat,

skrive EU-søknader og snekre strategi,
få opp prosjekter for at pengene skal gli,
måle kvalitet og bygge systemer,
før Nokut valser inn og lager problemer,
vender og vrenger på hvert ord og tall,
for noen og enhver kan det gå litt i ball,
og når Nokut går, legger de igjen en duft,
av formåls-rasjonell-fornuft,
vi lufter ut,
og logger oss på,
Fellesstudentsystem med fargekode grå,
for vi må punche i et system,
som har brukergrensesnitt som kan gi eksem,
talla dukker opp i D-B-H,
og viser oss alle,

hva vi skal få,
av kroner og øre,
det er klisterføre,
i fusjonsmotbakker,
og arbeidslyst som slakker,
men vi biter oss fast,
for vi har et kall,
vi er stolte over å jobbe i kunnskapens hall,
Fra Kristiansand i Sør til Tromsø i nord,
utgjør FFTA et mektig kor,
Vi er høyt utdanna, med spenst bak panna,
hvis forsker'n er bensinen, er det vi som er kanna,
Kunnskapsarbeider eller byråkrat,
vi kaller spade for spade og tar referat.

Centre for Advanced Study
at the Norwegian Academy of Science and Letters

Senter for grunnforskning
ved Det Norske Videnskaps-Akademi

Åpning for nye spennende prosjekter for 2019/2020

Senter for grunnforskning (CAS) er Norges eneste tverrfaglige grunnforskningssenter. Hvert år inviteres tre eminente forskergrupper innen feltene humaniora, samfunnsvitenskap og naturvitenskap til ett års opphold.

Gruppene er internasjonalt sammensatt og ledes av fremragende forskere fra senterets partnerinstitusjoner*

Senteret mottar nå prosjektforslag for 2019/2020

Frist for innsending: 16. januar 2017

* CAS' samarbeidspartnere:

Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen, Universitetet i Tromsø, NTNU, NMBU, NHH, Handelshøgskolen BI, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Agder og Menighetsfakultetet.

Gruppelederkandidatene må være blant de mest innovative innenfor sitt felt i Norge og ha et sterkt internasjonalt nettverk innenfor fagfeltet.

CAS' hovedmål er å styrke grunnforskningen gjennom å gi fremragende forskere anledning til faglig fordypning i en internasjonal forskergruppe. CAS oppmuntrer til tverrfaglige og flerfaglige søknader.

- Gruppelederne setter selv sammen sin gruppe av forskerkolleger fra inn- og utland for ett års tett samarbeid ved senteret i Oslo.
- Forskere knyttet til senterets partnerinstitusjoner tildeles ekstraordinær forskningstermin den tiden de arbeider ved CAS.
- Gruppelederne får 3,5 MNOK til disposisjon til forskningsgruppen.

CAS tilbyr en unik forskningsinfrastruktur og serviceplattform, inkludert leiligheter for tilreisende forskere, arrangementsstøtte, og IT- og bibliotekstjenester.

For utfyllende opplysninger: www.cas.oslo.no

Sterkere lut

Vi må belønne publisering av forskning i åpne kanaler, skriver Morten Irgens.

ÅPEN TILGANG: Forskerforbundet arrangerer hver november et spennende forskningspolitisk seminar. Årets tema var open science, som handler om lettere tilgang til vitenskapelige resultater.

En viktig del av open science er åpen tilgang til fagfellevurderte artikler. Det innebærer gratis, umiddelbar, online tilgjengelighet til forskningsartikler kombinert med rettighetene til å bruke disse artiklene. En åpen kanal er et system for dette. Kontrasten er lukkede kanaler, som er det vanlige systemet hvor man publiserer i journaler som beholder rettighetene til alt bruk av artikkelen, og hvor de som ønsker å lese den, må betale for det.

I 2015 ble 84 prosent av norske forskningsartikler publisert i lukkede kanaler.

Publisering i lukkede kanaler er dårlig samfunnsøkonomi. Staten betaler for forskningen og skrivingen av artiklene, den betaler for fagfellevurderingene, og den betaler for journalene artiklene trykkes i. Vi betaler altså for å få lov til å lese artiklene vi allerede har betalt for å skrive og redigere. Og dette er dyrt. NTNU har 19 000 tidsskriftabonnement. Elsevier, verdens største akademiske forlagshus, hadde i fjor en inntekt på 21 milliarder kroner.

Et viktigere poeng er nok at selv om forskningen er produsert som et offentlig gode, er den ikke tilgjengelig for det offentlige som har betalt for det. Åpen tilgang til forskningsresultater og forskningsdata øker avkastningen på investeringen ved å sikre at resultatene av forskningen som vi i fellesskap finansierer, kan leses, bygges videre på og gjøres om til verdier og løsninger til beste for oss alle. For å bruke Elsevier igjen som eksempel, så har forlagshuset 13 millioner dokumenter i sine arkiver, de fleste av dem utilgjen-

AV MORTEN IRGENS,
prorektor for
forskning og utvikling ved HiOA

gelige for den som ikke kan betale.

Forskning og kunnskapsutvikling er et prosjekt alle samfunn bidrar til, og som alle samfunn, fattige eller rike, skal kunne dra nytte av. Vi investerer i forskning for å utvikle vår felles kunnskap og forbedre våre liv. Åpen tilgang vil, sier lederen for global helse i Gates Foundation, Trevor Mundel, «akselerere utviklingen av nye løsninger for å takle smittsomme sykdommer, kutte mødre- og barnedødelighet og redusere feilernæring i verdens fattigste steder». Åpen tilgang til data i landbruksforskning er et nøkkelt tema, sier Johannes Keizer i FNs Food and Agriculture Organization, «hvis du ønsker å beseire sult og fattigdom».

EU har nå vedtatt at all forskning som publiseres helt eller delvis med offentlige midler, skal være åpent tilgjengelig innen 2020. Andre viktige aktører som bruker kunnskap til å endre verden, tar også sterke grep for å øke eller sikre åpen tilgang. Bill & Melinda Gates Foundation, som deler ut over 36 milliarder kroner hvert år til forskning, utvikling og bistandsprosjekter, har bestemt at fra 1. januar 2017 skal all fagfellevurdert forskning (med tilhørende forskningsdata) som finansieres av deres forskningsfond, være åpent tilgjengelig.

Den offentlige diskusjonen viser en stor enighet om at offentlig finansiert forskning skal være åpent tilgjengelig. Myndighetene i Norge har i lang tid vært opptatt av å åpne tilgangen til norsk forskningsproduksjon. Ifølge forskningsmeldingen «Lange linjer» (Stortingsmelding nr. 1, 2012–2013) mente

regjeringen prinsipielt at «all forskning som er helt eller delvis offentlig finansiert, skal være åpent tilgjengelig». Den sittende regjering har fulgt samme linje, og lanserte i april i år arbeidet med å utarbeide nye nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskning. Rapporten ble levert i juni. Statssekretær Bjørn Haugstad kommenterte også på Open Science Presidency Conference i Amsterdam i april at Norge skulle være et forsiktig foregangsland i arbeidet med åpen tilgang.

Det vi kan forstå med Haugstad sitt begrep om «forsiktig foregangsland», er nok at vi må beholde en vilje og evne til å ivareta forskningens behov og mulighet til å bli sett og anerkjent, samt at Norge ikke legger opp til strukturer som passer kun for Norge, men ser den internasjonale konteksten i utviklingen av løsninger for åpen tilgang til forskning. Hvor forsiktige vi skal eller kan være, sett opp mot hva som skal til for å nå de ønskede målene, er en vanskelig debatt, men en debatt som vi opplever at utkastet til nye nasjonale retningslinjer gir et godt utgangspunkt for å ta.

En offentlig oppnevnt ekspertgruppe har nå kommet med mange gode forslag til hvordan vi kan ta videre skritt i riktig retning, og Kunnskapsdepartementet har sendt disse ut på høring. Men forslagene er forsiktige. I høringssvaret fra Høgskolen i Oslo og Akershus har vi utfordret regjeringen til å gå lenger enn det ekspertgruppen foreslår på noen punkter.

For endringene går for sakte, og det er mye på grunn av rammer og insentiver rundt forskningen. Her kan og bør vi ta tydelige politiske grep for å faktisk oppnå målene vi alle ønsker. Vi vil gi sterke og styrende insentiver for en raskere omstilling til åpen forskning, og sørge for at vi får et reelt gjennombrudd for åpen tilgang til forskning og forskningsdata.

Det viktigste gripet er å belønne publisering i åpne kanaler. Men rapportens forslag er forsiktig. Det vil antagelig ikke gi store endringer i publiseringsmønstre å «gi prioritet til kanaler med åpen tilgang til nivå 2 dersom de har valg mellom flere kanaler av omtrent samme kvalitet», som rapporten foreslår. Men det er mulig å skape en raskere endring i publiseringsadferd.

Vi ønsker å diskutere hvordan vi kan bevege oss mot å kun gi RBO-uttelling til publikasjoner i åpne kanaler. Vi tror at dette kan bidra til at flere eksisterende tidsskrifter over tid går over til en forhåndsbetalt modell. Forskere har selvfølgelig full frihet til å publisere hvor de vil. Men den norske stat behøver ikke gi forskere eller institusjoner finansiell belønning for å publisere i lukkede kanaler. Hvis departementet derimot bestemmer seg for å fortsette å gi insentiver til publisering i lukkede kanaler, må det som et minimum være betraktelig svakere enn insentivene for åpen publisering.

Overgangsperioden fra ett system til et annet vil være vanskelig og vil kunne gjøre vondt. Innføringen av disse endringene bør gjøres over tid og med kløkt. For eksempel så er det mange miljøer som mangler gode åpne publiseringskanaler. Men en gradvis endring i insentivene, inkludert EUs krav om at prosjektene de finansierer, skal publisere i åpne kanaler, og en tydelig dreining av RBO-uttellingen, vil føre til et endret landskap.

Uansett hva vi gjør, bør vi ikke gå inn på hybridmodellen. Hybridmodellen innebærer at vi etter å ha betalt for abonnement, må kjøpe fri opphavsrett til hver enkelt artikkel, noe som gjerne er dyrere enn om man publiserer gjennom åpne tidsskrifter.

The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA), som ekspertgruppen anbefaler institusjonene å signere, uttrykker tydelig at belønningssystemer bør ta utgangspunkt i andre kvalitetsmål enn tidsskriftets prestisje. Det er et godt forslag, og institusjonene bør følge opp dette og endre sine evalueringsprosesser og retningslinjer i tråd med DORA.

La oss ikke hindres av overkommelige praktiske utfordringer. Åpen tilgang til forskning er for viktig til å satse halvhjertet. Vi håper at Forskerforbundets Forskningspolitiske seminar gir en entusiastisk tilslutning til en helhertet satsing på åpen tilgang til forskning, og ser fram til gode diskusjoner om hvordan vi kan nå målet om at offentlig finansiert forskning skal være offentlig tilgjengelig.

«Endringene går for sakte.»

Brekke-utvalget er for forsiktig

Det trengs kraftig politisk vilje for å få mer åpen tilgang til forskning, skriver Ole Petter Ottersen.

ÅPEN TILGANG: Det er stor enighet om at forskningsresultater må bli mer åpent tilgjengelige enn de er i dag. Likevel går utviklingen mot mer open access skuffende langsomt. Vi er i tvil om forslagene til Brekke-utvalget vil gjøre en reell forskjell.

Arbeidsgruppen ledet av professor Torkel Brekke leverte før sommeren sitt forslag til nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater. Forslaget har nå vært på høring, og Universitetet i Oslo har gitt et grundig høringsvar til Kunnskapsdepartementet. Vi mener at rapporten gir et viktig bidrag til det videre arbeidet med open access. Men treffer forslagene riktig, og gir de oss nok kraft i vårt videre arbeid?

Første setning i rapporten er beskrivende for Regjeringens ambisjon med open access:

«Regjeringen har som mål at resultater av norsk forskning skal være åpent tilgjengelige og vil at Norge skal være et forsiktig foregangsland i dette arbeidet.»

Det er synd hvis arbeidsgruppen har oppfattet sitt mandat fra Regjeringen til å være forsiktige. Erfaringene etter mange år med ambisjoner om mer åpen tilgang er at gode intensjoner ikke er nok. Det trengs kraftig politisk vilje for å flytte dette feltet i riktig retning. En hovedgrunn til at vi ikke lykkes med dagens politikk, er at de store akademiske forlagene ikke har interesse av å endre sin forretningsmodell. Utvalget gir ingen nye virkemidler for å presse frem en endring.

Samtidig inneholder forslaget flere insentiver og retningslinjer som søker å styre den enkelte forskers valg av publiseringskanal. At forskeren selv velger hvor forskningen skal publiseres, er en

AV OLE PETTER OTTERSEN, rektor ved UiO

grunnleggende del av den akademiske friheten. Her bør våre politikere trå meget forsiktig, selv om intensjonene er gode.

Vi mener at dagens virkemidler er for fragmenterte, og at myndigheter og institusjoner i større grad må samles rundt en felles retning for å få til et reelt skifte til åpen tilgang. Oppmerksomheten bør først og fremst rettes mot å følge opp og implementere initiativet Open Access 2020. Grunnideen bak Open Access 2020 er å gjøre de eksisterende abonnementsbaserte tidsskriftene åpne for allmennheten, og at dette kan skje innenfor dagens økonomiske rammer. Dette vil man gjøre i samarbeid med forlagene. Det er altså ikke snakk om å «ta knekken på» forlagene. De har – og vil fortsatt ha – en svært viktig funksjon.

For å nå målet om fullstendig open access må vi ha en gjennomgående endring av dagens modell for tilgang til og finansiering av vitenskapelig publisering. Vi må ha overgang fra en abonnementsbasert modell til en modell der alle tidsskrifter blir open access, og der kostnadene er knyttet opp mot selve publiseringen i tidsskriftene.

Vi tror at tiden for «mange bekker små» på veien mot åpen tilgang er over. Det viktigste nå er å mønstre politisk vilje – nasjonalt og internasjonalt – for å forhandle frem open access-avtaler med de store internasjonale forlagene. Det er her det bør satses, og det er her de store fremskrittene må komme.

«Vi er i tvil om forslagene vil gjøre en forskjell.»

POLITIHØGSKOLEN

Professor/førsteamanuensis med politiforskning som forskningsfokus

Ved Politihøgskolens forskningsavdeling er det ledig to – 2 – stillinger som professor eller førsteamanuensis med politiforskning som forskningsfokus. Stillingene har avdelingsleder som nærmeste overordnede.

De aktuelle stillingene vil ha forsknings- og undervisningsplikt innen ett av Politihøgskolens strategiske satsingsområder innen politivitenskapen: etterforskning, etterretning og analyse, forebygging, samt politiets rolle og arbeid i det digitaliserte samfunn. Aktuell faglig bakgrunn kan for eksempel være politi, ulike samfunnsvitenskapelige disipliner, huminora eller psykologi.

Den samlede veilednings- og undervisningsplikt utgjør 50 prosent av stillingene på årsbasis, mens resten av stillingene er forbeholdt egen forskning innenfor ett av de nevnte strategiske satsingsområder.

Det forventes at den som får stillingen deltar aktivt i søknader om eksterne forskningsmidler.

Det er en forutsetning at den som ansettes, bosetter seg slik at han/hun kan være tilstede ved og tilgjengelig for institusjonen.

Søknadsfrist 31. desember 2016

For fullstendig annonsetekst og for å søke stillingen, se www.phs.no

Forskerforum med ny app

- Forskerforum kan nå leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra Appstore eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

En kvinnepioner

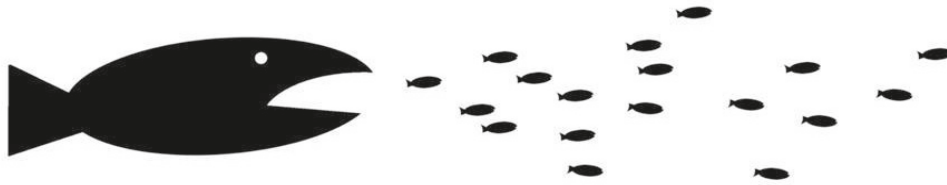
Ikkje er det 8. mars, og 134-årsjubileum vert sjeldan markerte. Like fullt har det ein verdi å trekkje fram dette biletet frå 1882 av Noregs fyrste kvinnelege student, Cecilie Thoresen (1858–1911). Motivet er frå immatrakteringa i festsalen til Universitetet i Oslo i Karl Johans gate. Thoresen var òg den fyrste kvinna som tok examen artium, og på denne tida hadde ikkje kvinner lov til å studere ved norske universitet.

Thoresen er kjend som ein kvinnesakspioner, og både Oslo og Trondheim har vegar oppkalla etter henne. Ho var Venstre-politikar og bidrog i opprettinga av fleire kvinneorganisasjonar, som Norsk Kvinnesaksforening. Men fyrst og fremst er ho personen som gjekk fyrst då kvinner òg fekk rett til å ta høgare utdanning her i landet. Sjølv vart ho teken opp ved Universitetet i Oslo gjennom eit privat lovframlegg i Stortinget. To år seinare, i 1884, kom lova som gav kvinner ein generell rett til å studere og ta eksamen ved alle fakultet.

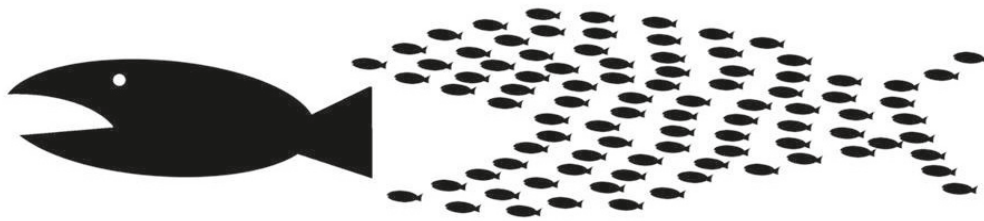
Kunstnaren Wilhelm Otto Peters står bak verket. Teknikken er den grafiske trykkesmetoden xylografi, og utgangspunktet er ei teikning. Denne vart trykt i The Graphic (London) i 1882.

Biletet inngår i den byhistoriske samlinga til Oslo Museum, som velviljug har leigd det ut til trykking i Forskerforum.

Kjelder: Norsk biografisk leksikon, Store norske leksikon og Wikipedia

Don't panic.

Organize!

Nå tilbyr vi gratis medlemskap til alle nyinnmeldte ut året!

Kunnskapsarbeider? Meld deg inn i Forskerforbundet og få gratis medlemskap ut året!

Forskerforbundet tilbyr gratis medlemskap ut året, med vår obligatoriske medlemsforsikring inkludert. Forsikringspakken består av livs-, uføre-, ulykkes- og kritisk sykdomsforsikring og koster ordinært 144 kroner/mnd.

Verv en kollega!

I november og desember dobler vi verdien på vervepremien!

Alle som verver et nytt medlem får vervepremie i form av et gavekort på 700 kroner.

I tillegg er du med i trekningen av en elsykkel fra EcoRide til en verdi av 14.990 kroner.

Mer informasjon om medlemskap i Forskerforbundet, medlemsfordeler og innmeldingsskjema finner du her: forskerforbundet.no/blimedlem

**GRATIS
MEDLEMSKAP
UT ÅRET!**

Gyldig til 31.12.16

* Fullstendige vilkår for vår vervekampanje finner du på: forskerforbundet.no/vervekampanje

Politikerne signerte Forskerløftet

På Forskningspolitisk seminar 15. november signerte politikere fra alle partier *Forskerløftet*, der de på vegne av sitt parti forplikter seg til å forsvare den akademiske friheten, sitere forskere korrekt og gjengi forskningsresultater på en god måte.

Forskningspolitisk seminar samlet også i år rundt 300 deltakere fra sektoren. Nytt av året var at seminaret ble strømmet og kunne følges på nettet. Video fra debatten og alle innledninger er tilgjengelig på forskerforbundet.no.

Verv en kollega

Bruk vervepostkortene! Sammen med det forrige nummeret av *Forskerforum* fikk du noen postkort som du kan dele ut til kolleger som ikke er medlemmer i Forskerforbundet. Vi minner om at vi tilbyr gratis medlemskap til alle nyinnmeldte ut året – inkludert medlemsforsikringen.

I hele november og desember dobler vi også vervepremien, og alle medlemmer som verver ett eller flere nye medlemmer til Forskerforbundet får et gavekort på 700 kroner per verving. I tillegg er du med i trekningen av en elsykkel fra EcoRide. Les mer på forskerforbundet.no/vervekampanje.

Statsbudsjettet 2017: Uklokt å kutte grunnbevilgninger

En ny konkurransebasert BOA-indikator og det tredje «effektiviseringskuttet» på tre år går ut over grunnbevilgningene i årets budsjettforslag.

– En uklokt prioritering, mener Petter Aaslestad. Han oppfordrer Stortinget til å se hvilken verdi grunnbevilgningene har for kvaliteten på forskning og undervisning.

Forskerforbundet har deltatt på budsjettøringer i utdanningskomiteen, kulturkomiteen og næringskomiteen på Stortinget, og kommet med en rekke innspill som kan leses i sin helhet på våre nettsider. Vårt hovedbudskap i alle høringsmøtene har vært at kutt i grunnbevilgninger ikke er klokt hvis målet er forskning og undervisning av høy kvalitet.

Forskerforbundets PechaKucha-turné 2016

I oktober og november har Forskerforbundet arrangert Pecha Kucha-kvelder i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø, med fullt hus alle steder. Dersom du gikk glipp av arrangementene kan du gå inn på nettsiden hjernekraftverk.no og se video av foredragene som ble holdt.

PechaKucha er en underholdende presentasjonsform hvor foredragsholderen har 6 minutter og 40 sekunder på å presentere et prosjekt, og bruker 20 bilder og illustrasjoner til å utdype foredraget. På våre arrangementer har det blitt holdt foredrag om alt fra aloe vera-plantens hemmeligheter til sammenhengen mellom magneter, metallrør og usynlighetskapper. Vi retter en stor tak til alle forskerne som har bidratt til å gjøre turneen så vellykket!

Medbestemmelsesbarometeret: – Urovekkende utvikling

– Den norske arbeidslivsmodellen er et stort fortrinn for samfunnet vårt. Da er det svært bekymringsfullt at en lavere andel av de ansatte opplever å ha innflytelse på sin egen arbeidssituasjon, sier Forskerforbundets leder Petter Aaslestad i en kommentar til Medbestemmelsesbarometeret 2016, som ble lansert av Arbeidsforskningsinstituttet 7. november.

Barometeret undersøker utviklingstrekk i organiseringen av norsk arbeidsliv, og er initiert i et samarbeid mellom Forskerforbundet og fem andre forbund. Et hovedfunn i Medbestemmelsesbarometeret 2016 er at innflytelsen til arbeidstakerne er synkende.

Nytt fra Hovedstyret

På styremøtet 27. oktober behandlet Hovedstyret blant annet et første utkast til ny lønnspolitisk strategi, en plan for revisjon av forbundets innovasjonspolitik, og et utkast til ny likestillingspolitikk. Forskerforbundets likestillingspolitikk og innovasjonspolitik tas opp til endelig behandling på et senere styremøte.

Hovedstyret vedtok å oppnevne et ekspertutvalg med mandat å utarbeide et forslag til Forskerforbundets politikk for medlemmer i helsesektoren. Det ble også besluttet å sette i gang en evaluering av kampanjen *Hjernekraftverk*.

Et høringsutkast til ny lønnspolitisk strategi og en spørreundersøkelse om *Hjernekraftverk*-kampanjen vil bli sendt ut til lokallag og foreninger.

Kontingentsatser 2017

Disse kontingentsatsene gjelder for medlemskap i Forskerforbundet i 2017:

- Ordinært medlemskap – 443 kr./mnd.
- Stipendiatmedlemskap – 243 kr./mnd.
- Obligatorisk medlemsforsikring – 149 kr./mnd.
- Studentmedlemskap – gratis

En fullstendig oversikt over kontingentsatser finner du på forskerforbundet.no/kontingent.

Fakta om Forskerforbundet

- Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- Forskerforbundet har over 20 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannende.
- Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i januar og februar 2017:

- 10.–11. januar: Fusjonsseminar for tillitsvalgte i berørte sektorer.
- 7.–8. februar: Tariffkonferanse for tillitsvalgte i alle sektorer.
- 15.–16. februar: Sektorseminar for tillitsvalgte ved statlige og private høyskoler.

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Møteplan 2017

Forskerforbundets Hovedstyre har vedtatt følgende møteplan for 2017:

- Hovedstyremøter 26. januar, 2. mars, 20. april, 14.–15. juni, 6.–7. september, 19. oktober og 14. desember.
- Møte i Landsrådet 28.–29. mars
- Forskningspolitisk seminar tirsdag 14. november

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2016–2018: Petter Aaslestad, NTNU (leder), May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder, May-Britt Ellingsen, NORUT Tromsø, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Kristian Mollestad, Presteforeningen, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Kristin Ran Choi Hinna, Høgskolen i Bergen (1. vara), Rolf Borgos, Høgskolen i Lillehammer (2. vara), Inger Auestad, Høgskolen i Sogn og Fjordane (3. vara)

SEKRETARIATET: Generalsekretær: Hilde Gunn Avløpp. Stab: Spesialrådgiver Frank O. Anthun, kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo. **Arbeidslivsavdelingen:** Avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Jon W. Iddeng, spesialrådgiver Kari Folkenborg, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, rådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Kjetil Mørk, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Jannicke Ryun Sæther. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, organisasjonskonsulent Natasa Duric, rådgiver Synne Freberg, organisasjonskonsulent Nina Fjeld, rådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seniorrådgiver Aina Nilsen, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapskonsulent Bjørn Jensen, regnskapssekretær Karin Haug, førstesekretær Martine Hesselberg, seniorkonsulent Linda Pettersson, førstesekretær Hans Askildsen, konsulent Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Rita Kvæl, førstesekretær Tore Sandnes.

En fortelling om formidling

AV HILDE GUNN
AVLØYP,
generalsekretær i
Forskerforbundet

Ett av tre hovedformål i universitets- og høyskoleloven er knyttet til formidling og anvendelse av vitenskapelige og kunstneriske metoder og resultater. Dette er en så viktig målsetting at den i loven er likestilt med de to øvrige hovedformålene – forskning og høyere utdanning.

Ved et søk i Google om forskningsformidling dukker Thaulowprisen opp på ett av de første treffene. Dette er en formidlingspris som i henhold til Wikipedia ble etablert i 1874, og som gis til formidlere, ikke forskere, innen kjemi. Formidling av forskningsresultater, -prosesser og gjerne også -muligheter og -konsekvenser er følgelig ikke et nytt tema. Enkelte universiteter og øvrige institusjoner har også i mange år fokusert på formidling – eller folkeopplysning som det ble kalt i tidligere tider, men det er vanskelig å finne en samlet strategi for hvordan dette viktige samfunnsoppdraget oppfylles.

Det synes å være utfordrende å finne indikatorer eller kriterier for god forskningsformidling som også lar seg bruke som belønningskriterier som gir både status og belønning i akademien og andre FoU-institusjoner. Samtidig ser vi også en stadig økende andel forskere som formidler sin forskning og deltar på papir og i sosiale medier i samfunnsdebatten.

Forskningsrådets formidlingspris har fått stadig stigende oppmerksomhet, og i henhold til rådets vedtekter for prisen, som ble publisert i 2003, har den som fremste formål å lønne og stimulere til formidling av egen forskning overfor et bredt publikum. Prisutdelingen får stor oppmerksomhet, og prisvinneren omtales flittig i ulike sosiale medier.

«Formålet med prisen er å synliggjøre betydningen og viktigheten av våre medlemmers forsknings- og utviklingsarbeid.»

Forskerforbundets hjernekraftpris ble første gang utlyst i mai 2013, og er nå utlyst for fjerde gang med en total ramme på kr 100 000. Formålet med prisen er å synliggjøre betydningen og viktigheten av våre medlemmers forsknings- og utviklingsarbeid for fremtiden både lokalt, regionalt, nasjonalt og globalt. Forskerforbundet ønsker med denne formidlingsprisen å bidra til å utvikle forståelsen for at FoU og kunnskap er den viktigste investeringen vi kan gjøre for vår felles fremtid.

Alle medlemmer i Forskerforbundet kan sende juryen bidrag til prisen, og den kan formuleres i ulike sjangre og medier. Det kan være kronikker, essay, film, utstilling eller andre måter som presenterer forsknings- og utviklingsarbeid. Noen bidrag er utpreget humoristiske, og noen tar utgangspunkt i originale perspektiver. Det viktigste er at formidlingsbidraget kan vise betydningen av medlemmenes arbeid, og at det evner å formidle og skape allmenne relasjoner og forståelse hos mottakerne.

Hjernekraftprisen fyller en viktig rolle og bidrar til det totale formidlingsbildet overfor et samfunn som blir stadig mer oppmerksomt på forsknings- og utviklingsarbeidets betydning.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Kjønnsbalanse – en sak for Forskerforbundet!

AV INGER
AUDESTAD,
varamedlem i
Forskerforbundets
hovedstyre

Visste du at gjennomsnittlig månedslønn for menn med minimum fire års høyere utdanning er 65 700 kroner, mens kvinner i samme gruppe tjener bare 53 100 kroner? Norge regnes som ett av de mest likestilte landene i verden, og vi har et sterkt lovverk som utvetydig slår fast at diskriminering på grunn av kjønn ikke skal forekomme. Likevel viser statistikken at vi har et godt stykke igjen til vi kan si at kvinner og menn har like rettigheter – enn si lik lønn. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn var i fokus på Equal Pay Day, som nylig ble markert i mange europeiske land, inkludert Norge og Island. 24. oktober forlot islandske, fagorganiserte kvinner arbeidsplassene sine kl. 14:38 for å synliggjøre hvor mye

mer menn tjener sammenlignet med kvinnelige kolleger i tilsvarende stillinger. Fra dette tidspunktet og ut resten av en åttetimers dag arbeider de islandske kvinnene «gratis». I 1975 forlot de arbeidsplassen kl. 14:08, og framskrivninger viser at de islandske kvinner må vente i ytterligere 52 år før de tjener like mye som mennene.

Manglende likelønn er et tydelig signal på at samfunnet fortsatt har en veg å gå fram til reell likestilling mellom kjønn. Dette gjelder også i akademien, hvor vi i tillegg observerer en påfallende ubalanse i stillingshierarkiene. Ferske tall viser at selv om seks av ti studenter og nesten halvparten av fagansatte (45 prosent) i UH-sektoren er kvinner, utgjør denne gruppa bare 27 prosent av professorene. Innenfor enkelte disipliner er fordelingen enda skjev; andelen kvinner i toppstillinger i teknologiske fag var på fattige 12 prosent i 2014. Den lave andelen kvinner i toppstillinger er trolig en del av årsaken til at kvinnelige forskere systematisk mottar mindre forskningsmidler og færre priser og stipender for arbeidet sitt enn menn. Forskning viser ellers at bak de synlige strukturene ligger mange usynlige, for eksempel det faktum at kvinner tidlig i karrieren gjennomgående har større omsorgsforpliktelser og mindre tid til forskning og utvikling enn menn. Resultatet blir en negativ spiral som gjør at andelen kvinner i toppstillinger kryper meget langsomt oppover. Med dagens tempo må vi vente til 2039 før antallet menn og kvinner i toppstillinger er likt.

«Med dagens tempo må vi vente til 2039 før antallet menn og kvinner i toppstillinger er likt.»

Faktum er at vi etter hvert vet ganske mye om hva som skal til for å rette opp den skjeve kjønnsbalansen. En organisasjon som ønsker å gjøre noe med dette, må først og fremst sørge for god forankring i ledelsen, og sette av nok ressurser til arbeidet. Deretter finnes det mange effektive tiltak for å rekruttere og stimulere kvinner til å hevde seg i forskning og sikre like god karriereutvikling for begge kjønn. Mange av disse vil trolig bli omtalt på seminaret Ferdig forsker? Kjønnsbalanse i akademien, hva vet vi? som arrangeres av Forskningsrådets BALANSE-program, Kilden kjønnsforskning og Kif-komiteen i desember. Her kan det være mye kunnskap å hente!

Som fagforening har Forskerforbundet et helt klart mandat for å arbeide for en jevnere kjønnsbalanse, og de særlige utfordringene knyttet til forskning har en klar adresse til oss. På hovedstyremøtet i oktober var Forskerforbundets arbeid med likestilling på sakskartet, og på sikt skal det utformes en revidert handlingsplan for kjønnslikestilling som kan bli et viktig verktøy for bedre kjønnsbalanse i organisasjonene vi arbeider i. Kjønnsbalanse er et hett tema, ikke bare fordi det er et viktig demokratisk prinsipp og fordi det handler om rettferdighet, men også fordi det er dårlig samfunnsøkonomi å la være å utvikle og bruke bredden av talent i akademien.

Mens vi venter ...

Kunnskapsministeren har tatt initiativ til en såkalt kvalitetsmelding for høyere utdanning. Forventningene til den er i ferd med å bygge seg opp. Spekulasjoner om mulig innhold gjør seg dårlig i skrift, men det vil være merkelig om meldingen ikke inneholder noe om undervisningsmerittering som del av et vitenskapelig karriereløp, og noe om viktigheten av gode læringsmiljø. Begge saksfeltene synes å være en del av selve tidsånden innenfor UH-sektoren. Hva meldingen vil inneholde av tiltak og ikke minst (virke)midler, blir det interessant å komme tilbake til.

Utdanningsfeiring

Nokut inviterte til storslagen fest for noen dager siden. UiO, NTNU (x 2) og Høgskolen i Lillehammer ble de stolte vinnerne i konkurransen om nye sentre for fremragende utdanning. Dagen derpå arrangerte Nokut en debatt om hva som skal til for å få en god kultur for kvalitet i høyere utdanning. Debatten tok sitt utgangspunkt i en undersøkelse av noen utvalgte, fremragende europeiske utdanningsmiljøer, deriblant det norske bioCEED ved UiB. Mye av det som ble trukket frem i debatten, fremstår som nokså åpenbart: Det må være gode fagfolk som underviser, og forskning og utdanning må være godt integrert. Det er mye inspirasjon å hente i å lese og høre om de gode eksemplene. De kan tjene som forbilder for egen virksomhet. Dessuten kler det Nokut også å operere i den andre enden av skalaen: Her dreide det seg ikke om minstestandardene i akkrediteringssystemene, men om toppkvalitet i utvalgte miljø.

Videre utvikling

De relativt enkle kvalitets-statements som fremkom i debatten, er ikke nødvendigvis like enkle å realisere: Forskerforbundet har nylig publisert rapporten «Lærerutdannere om lærerutdanning – forutsetninger for kvalitet». Der fremkommer det at over halvparten av respondentene oppgir å mangle *tid* og *ressurser* til faglig oppdatering, samtidig som de mener at det er nettopp hva de trenger for å videreutvikle seg. Viljen til kompetanseheving er altså langt større enn mulighetene. Med tanke på hvor viktig lærerutdanningene blir fremover, må både politiske myndigheter og institusjonsledere satse på lektorgruppen og dens mulighet for å utvikle seg. Forslaget i statsbudsjettet for 2017 om å styrke lærerutdanningen med 252 millioner er positivt og i tråd med Forskerforbundet tidligere innspill.

Om å snu på flisa

En god integrering mellom forskning og utdanning er ei heller en selvsagt ting. Tradisjonelt i Norge har vi hatt (og har) såkalte kombinerte stillinger i universitetssektoren: En vitenskapelig ansatt skal bruke anslagsvis halvparten av sin tid på undervisning og den andre halvparten på forskning. I de senere år, med stadig mer eksplisitte krav til forskningspublisering, har vi sett en tendens til at vi underviser – for så å lukke oss inne med vår forskning når plikten er unnagjort.

Den (relativt) nye rektoren på Vrije Universiteit i Amsterdam, Vinod Subramaniam (for øvrig den første hindu blant de nederlandske rekto-

AV PETTER AASLESTAD,
leder i Forskerforbundet

«Viljen til kompetanseheving er
altså langt større enn mulighetene.»

rene), har en tilnærming til den tradisjonelle forskningsbaserte undervisningen som kan bidra til å heve dens kvalitet. Hans resonnement snur på forsknings-utdannings-relasjonen: Verden, yrkeslivet der ute endrer seg – og de aller fleste studentene skal ha en jobb der ute, utenfor academia. Vi må følgelig utvikle og endre vår undervisning slik at den hele tiden kan respondere på de samfunnsbehov som studenten vil møte i yrkeslivet – og vår forskning må selvsagt også hele tiden videreutvikles slik at den kan «betjene» vår undervisning (og altså være forskningsbasert). Det betyr – i all sin enkelhet – at vår forskning må endre seg etter hvert som undervisningen endrer seg. Subramaniam markerer et dynamisk syn på relasjonen mellom forskning og undervisning: Det skal ikke være slik at vi først underviser – og så går vi og forsker.

All den stund utdanningen skal være forskningsbasert, vil kvalitetsmeldingen for høyere utdanning også kunne få innvirkning på vårt etterhvert altfor innfløkte publiseringsinsentivsystem. Dét ser vi frem til.

Fordi det går litt opp og ned

Du vet selv hvor fort det kan svinge – fra perioder med romslig økonomi til trange regningsmåneder hvor du må strekke lommeboka i alle retninger. Med Cresco Unique kan du jevne ut svingningene med lån og sparing på samme smarte konto – til svært gode vilkår.

Forsikringer

Veivgift

Sommerferie

Bilreparasjon

Julegaver

JANUAR

FEBRUAR

MARS

APRIL

MAI

JUNI

JULI

AUGUST

SEPTEMBER

Smarte fordeler for medlemmer i Forskerforbundet:

- 1,25 % sparerente fra første krone
- Ingen begrensninger i antall uttak
- Gebyrfrie varekjøp i hele verden
- Gebyrfri betaling av regninger i nettbanken
- Inntil 75 000 kroner i kreditt
- «Halv» kredittrente sammenlignet med ordinære kredittkort
- Fleksibel tilbakebetaling

Alltid. **Fleksibilitet.**

Bestill nå og les mer på www.cresco.no/unique

Nom. kredittrente: 9,35 %. Eff. rente: 17,8 % 15.000,- o/12 mnd. totalt 16.370,-
Cresco Unique – et produkt fra DNB Bank ASA. Kundeservice tlf. 815 22 040